

Ιστορία του Ποδοσφαίρου

Eric Dunning

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Το πρώτο ζήτημα που θα πρέπει να διευθετηθεί συζητώντας για την ιστορία του ποδοσφαίρου είναι η γένεση και η σημασία των λέξεων «football» και «soccer». Αυτό γιατί, σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου, αναφέρονται στο συγκεκριμένο παιχνίδι απλά με τον όρο «football» (ποδόσφαιρο) ή την μετάφραση του από την Αγγλική π.χ. *fussball* στα γερμανικά, *voetball* στα ολλανδικά, *futebol* στα πορτογαλικά, *futbol* στα ισπανικά, *fofboll* στα σουηδικά. Η μόνη εξαίρεση είναι η Ιταλία όπου η χρήση του όρου «calcio» (κλωτσιά) αντικατοπτρίζει την διεκδίκηση της πατρότητας του μοντέρνου παιχνιδιού από την ίδια, αν και κατά πάσα πιθανότητα δεν αληθεύει κάτι τέτοιο. Στην Αγγλία ο όρος «soccer», αν και δεν χρησιμοποιείται ευρέως όπως ο όρος «football», είναι παντού κατανοητός. Δεν είναι όμως ευρέως κατανοητός από τους υπόλοιπους Δυτικοευρωπαίους και τους κατοίκους της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής. Πράγματι, οι χώρες που τον χρησιμοποιούν κυρίως είναι οι ΗΠΑ και ο Καναδάς, γιατί αναφέρονται με τον όρο «football» στα τοπικά αθλήματα γηπέδου.

Αυτή η συζήτηση μπορεί να φανεί ανωφελώς σχολαστική. Παρόλα αυτά είναι αναγκαία επειδή είναι κοινή άποψη, εκτός του Καναδά και των ΗΠΑ, ότι ο όρος «football» περιλαμβάνει ένα άθλημα που χρησιμοποιεί μόνον ή κυρίως τη σφαίριση με τα κάτω άκρα, δηλαδή το «soccer». Κάτι

τέτοιο είναι λανθασμένο. «Football» είναι ένας γενικός όρος που αναφέρεται σε μια ολόκληρη γκάμα παιχνιδιών με σφαίρα με κυριότερο εκπρόσωπο το Association Football (soccer) (ποδόσφαιρο), το Rugby Football, το Αμερικανικό ποδόσφαιρο, το Καναδέζικο ποδόσφαιρο, το Αυστραλέζικο ποδόσφαιρο και το Gaelic football. «Soccer» είναι μια παράφραση του όρου «σύνδεσμος» και παραπέμπει στον εξαιρετικά ειδικό εταιρικό τρόπο με τον οποίο παίζεται. Ο όρος αυτός πιστεύεται ότι δημιουργήθηκε στα τέλη του δεκάτου ένατου αιώνα στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης όταν μια μέρα ένας φοιτητής με το όνομα Charles Wreford-Bown ρωτήθηκε από ένα φίλο κατά τη διάρκεια του πρωινού: «Charles, παίζεις ruggie (rugby) σήμερα;» «Όχι» απάντησε αυτός «Θα παίξω soccer (ποδόσφαιρο)» (Glanville 1969 p. 29). Η συνήθεια να προσθέτουν την κατάληξη «-er» σε συντμήσεις ήταν πολύ της μόδας στην μεσαία και ανώτερη κοινωνική τάξη της Αγγλίας εκείνης της εποχής. Παρόλα αυτά, αυτή η ιστορία δεν πρέπει να είναι αυθεντική. Ακόμη όμως και αν αυτή η ιστορία δεν είναι αληθινή, παρουσιάζει ένα από τα λίγα παραδείγματα στην ιστορία όπου η εισαγωγή μιας συγκεκριμένης αθλητικής άσκησης μπορεί με βεβαιότητα να αποδοθεί σε συγκεκριμένο επώνυμο πρόσωπο. Η λέξη κλειδί στην προηγούμενη φράση είναι η «αυθεντικότητα», για την οποία

υπάρχουν πολυάριθμες μυθολογικές αφηγήσεις που αποδίδουν τη γένεση αθλημάτων σε καινοτομικές πράξεις συγκεκριμένων προσώπων χωρίς να θεωρείται υποχρεωτική η ανάγκη ένταξής τους μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο.

Υπάρχουν δύο κύριες κατηγορίες μυθολογικών αφηγήσεων πάνω στην γένεση των αθλημάτων: η μία από αυτές αποδίδει τη δημιουργία τους στις πράξεις ενός ατόμου ενώ η άλλη στη δράση μιας ομάδας. Ένα παράδειγμα της πρώτης ομάδας είναι ο William Web Ellis, μαθητής του σχολείου του Rugby, του οποίου μια παράτυπη πράξη το έτος 1823 λέγεται πως οδήγησε στη γένεση του ποδοσφαίρου του Rugby. Άλλο παράδειγμα αποτελεί μια παρατυπία του General Abner Doubleday στο Cooperstown της Νέας Υόρκης που λέγεται ότι οδήγησε στη γένεση του baseball το έτος 1939 (Gadner 1974, pp 60-61, Dunning & Sheard 1979, p. 66). Πιθανότατα είναι και οι δύο αναληθείς.

Από τις ιστορικές αναφορές που διασώθηκαν προκειμένου να διερευνηθεί η προέλευση του ποδοσφαίρου οι περισσότερες είναι αναφορές ομαδικής παρά μεμονωμένης αρχής. Όμως για άλλη μια φορά διαφέρουν μεταξύ τους. Για παράδειγμα στο Surrey του Kingston πάνω από τον Τάμεση θεωρούνταν ότι το τοπικό παιχνίδι που παίζονταν κατά παράδοση κάθε Μεγάλη Τρίτη έχει τις καταβολές του στην ήττα των εισβολέων Δανών από τους Σάξονες στις αρχές του μεσαίωνα. Λέγεται ότι το παιχνίδι δημιουργήθηκε από το λάκτισμα μέσα στους δρόμους της κεφαλής του αρχηγού των ηττημένων Δανών. Μια παρόμοια δοξασία υπήρχε και για το Derby, μόνο που αυτή τη φορά θεωρούνταν ότι το παιχνίδι προήλθε από την ήττα Ρωμαϊκών στρατευμάτων από ντόπιους Βρετανούς κατά τον Τρίτο αιώνα μ.Χ. (Marples 1954,

pp. 6-7). Αυτές οι δοξασίες είναι μύθοι για τον απλούστατο λόγο ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις που να τις ενισχύουν τη χρονική στιγμή που υποτίθεται ότι συνέβησαν.

Πιο αληθοφανής είναι οι ανθρωπολογικού περιεχομένου θρύλοι που αποδίδουν τη γέννηση του ποδοσφαίρου σε μια ειδωλολατρική ιεροτελεστία γονιμότητας. Για παράδειγμα, όπως γράφει ο W.B. Johnson το 1929, ήταν κοινή πρακτική σε πρωτόγονες ιεροτελεστίες να συμβολίζεται ο ήλιος με ένα σφαιρικό αντικείμενο. Με άλλα λόγια, το ποδόσφαιρο ήταν μια συμβολική αναπαράσταση του δότη και υπερασπιστή της ζωής, μια υπόθεση που ενισχύεται έμμεσα και από το γεγονός ότι ένα τοπικό Γαλλικό παιχνίδι παρόμοιο με το ποδόσφαιρο που άνηθε στη Νορμανδία και τη Βρετάνη ονομάζεται *la soule*, λέξη που πρέπει να συνδέεται με την λατινική *sol* που σημαίνει ήλιος (Marples 1954, pp.12-13). Αυτό που δεν εξηγείται ωστόσο σε αυτόν τον μύθο είναι το γιατί αυτός ο συμβολικός ήλιος θα έπρεπε να πετιέται και να λακτίζεται από όλους στα πλαίσια ενός σκληρού και σωματικής επικίνδυνου παιχνιδιού.

Μια προγενέστερη παραλλαγή αυτής της υπόθεσης προτάθηκε από την E.K. Chambers, ο οποίος υποστήριξε ότι το ποδόσφαιρο αντιπροσωπεύει συμβολικώς όχι τον ήλιο, αλλά το κεφάλι ενός κτήνους προς θυσία (Marples 1954, pp. 14-15). Το αντικείμενο του παιχνιδιού, συμπέρανε, ήταν να κρατήσουν οι παίκτες στην κατοχή τους το συμβολικό κεφάλι και να το θάψουν στην γη τους με την ελπίδα να εξασφαλίσουν καλή και πλούσια σοδειά. Μια έμμεση ένδειξη εγκυρότητας της υπόθεσης αυτής θεωρείται το γεγονός ότι σκοπός κάποιων παραδοσιακών μορφών ποδοσφαίρου, όπως αυτό που παίζονταν στο Scone της Σκωτίας, ήταν να βάλουν τη σφαίρα σε μια τρύπα στο έδαφος (Marples 1954,

pp.12). Άλλη έμμεση ένδειξη λέγεται ότι προέρχεται από το «Hood game» του Haxey, ένα παραδοσιακό τελετουργικό που διασώζεται στο Haxey του Lincolnshire. Ο «σάκος» (hood) στο παιχνίδι αυτό ήταν ένα ρολό/τόπι από τσουβάλια ή δέρμα και ο σκοπός των παικτών ήταν να παλεύουν για την κατοχή του, και να το μεταφέρουν στα πανδοχεία του χωριού τους. Το ότι το τόπι ή «σάκος» (hood) είναι η συμβολική αναπαράσταση κάποιου ζώου αποδεικνύεται και από το λόγο που βγάζει παραδοσιακά ο «Τρελός» (the fool), κάποιος επίσημος της τελετής, η οποία λαμβάνει χώρα την παραμονή του αγώνα. Το σχετικό μέρος του λόγου έχει ως εξής:

«Σκοτώσαμε δύο μωσχάρια και μισό, αλλά το άλλο μισό έπρεπε να το αφήσουμε στο χωράφι. Μπορούμε να πάμε να το φέρουμε αν το θέλετε. Θυμηθείτε ότι: *«οπίτι εναντίον σπιτιού, πόλη εναντίον πόλης κι αν συναντήσεις κάποιον άντρα ρίξτον κάτω»*.

(Marples 1954, pp. 14-15)

Φαίνεται από τα παραπάνω ότι ο «σάκος» αντιπροσωπεύει «μισό βόδι» δηλαδή το μέρος ενός θυσιασμένου ζώου. Το πρόβλημα με τέτοιου είδους υποθέσεις είναι ότι δεν μπορεί κανείς να τις στηρίξει με αδιάσειστα στοιχεία. Παραμένουν λίγο πολύ ως εύλογες σκέψεις και δεν υπάρχει τρόπος να αποδειχθεί εάν η ιδέα του ποδοσφαίρου ξεκίνησε από κάποια τελετή γονιμότητας, στην οποία η μπάλα ήταν αναπαράσταση του ήλιου, της κεφαλής κάποιου θυσιασμένου ζώου, μαζί από τα δύο προηγούμενα ή από οτιδήποτε άλλο. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει τρόπος να καθοριστεί με βεβαιότητα εάν το ποδόσφαιρο είχε κάποια τελετουργική προέλευση ή όχι. Όμως, η παραδοσιακή ομιλία του Τρελού στη γιορτή του Haxey Hood, οδηγεί σε μια κοινωνιολογικά πιο εύλογη κατεύθυνση. Πιο συ-

γκεκριμένα, αν και δεν καθορίζει με σιγουριά τις ρίζες του ποδοσφαίρου, μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε με κάποια βεβαιότητα ότι το ποδόσφαιρο λειτούργησε ως ένα βίαιο και διασκεδαστικό μέσο έκφρασης της διαμάχης μεταξύ αντίπαλων ομάδων στις οποίες επέτρεπε να επιβεβαιώσουν το μέγεθος της ανωτερότητας ή της κατωτερότητας της μιας σε σχέση με την άλλη.

Επιπλέον μια ακόμη μορφή μύθου για την συλλογική προέλευση του ποδοσφαίρου υποστηρίζει ότι το ποδόσφαιρο είναι λίγο πολύ το απευθείας παράγωγο των παρακάτω: του αρχαίου κινέζικου παιχνιδιού «*tsu chu*» (κλώτσα την μπάλα), του ιαπωνικού «*kemari*», του ρωμαϊκού «*harpastum*», του ελληνικού «*επίσκυρον*» ή του ιταλικού «*gioco del calcio*» (παιχνίδι του λακτίσματος) (Green 1953, pp. 5-6· Young 1966, p. 2). Σε καμία από τις παραπάνω περιπτώσεις, ίσως με την εξαίρεση του «*calcio*», δεν υπάρχουν στοιχεία στα οποία να μπορεί κάποιος να στηριχθεί. Μια κάπως πιο εύλογη εξήγηση προτάθηκε από τον Jusserand το 1901 και έγινε αποδεκτή από τον Magoun το 1938 (Magoun 1938 pp. 134-137, Marples 1954, Gardner 1974). Παρατηρώντας τις αναλογίες μεταξύ του παραδοσιακού ποδοσφαίρου της Αγγλίας και της Γαλλίας, ο Jusserand υπέθεσε ότι αυτά πρέπει να έχουν κοινή ρίζα. Αφού λοιπόν τα υπάρχοντα τεκμήρια στη Γαλλία ήταν παλαιότερα από αυτά στην Αγγλία, συμπέρανε ότι το ποδόσφαιρο πρέπει να ξεκίνησε από την Γαλλία και να μεταφέρθηκε στην Αγγλία τον ενδέκατο αιώνα από τους Νορμανδούς. Αν ο Jusserand έχει δίκιο, είναι μάλλον κάπως ειρωνικό το ότι απέδειξε τη γαλλική καταγωγή ενός σπορ που θεωρείται ευρέως ως παραδοσιακά Αγγλικό! Η άποψη του συγγραφέα είναι ότι η επιθυμία του Jusserand να αποδείξει την γαλλική ανωτερότητα έναντι των Άγγλων πιθανώς τον ε-

πηρέασε ώστε να καταλήξει στο παραπάνω συμπέρασμα. Κι αυτό γιατί –εκτός του ότι το όνομα «football» είναι προφανώς αγγλικό– ακόμη και αν το ποδόσφαιρο δεν ξεκίνησε στην Αγγλία, αυτό που σήμερα ονομάζουμε ποδόσφαιρο ή ράγκμπυ, δηλαδή οι μορφές του παιχνιδιού που αναπτύχθηκαν τον 19ο αιώνα, ξεκίνησαν πιθανότατα εκεί. Όπως θα αποδειχθεί, μια τέτοια άποψη δεν είναι απλά μια υπόθεση, αλλά μπορεί να στηριχθεί σε αξιόπιστα στοιχεία.

Ο Marples δέχεται την βασισμένη στην υπόθεση του Jusserand αλλά πιθανολογεί το ίδιο εύλογα ότι η ύπαρξη παιχνιδιών που μοιάζουν με το ποδόσφαιρο, όπως το «hurling» και το «knarran» που παίζονται στην Κορνουάλη, στην Ιρλανδία, στην Ουαλία, δηλαδή τις Κέλτικες περιοχές της Μ. Βρετανίας, είναι σύμφωνη με την υπόθεση που ο ίδιος ονομάζει «Κελτική υπόθεση». Σύμφωνα με αυτή, το ποδόσφαιρο και τα αθλήματα που μοιάζουν με αυτό ακολούθησαν μια ανεξάρτητη αλλά παράλληλη πορεία μεταξύ των Φράγκων και των Αγγλοσαξόνων από τη μία και των Κελτών από την άλλη. Παρόλο που είναι αδύνατο να υποστηρίξει κανείς αυτόν τον συλλογισμό με αδιάψευστα στοιχεία, αυτός ο συλλογισμός είναι πειστικός. Μπορεί όμως κανείς να τον εμπλουτίσει. Οι Κινέζοι, οι Ιάπωνες, οι Έλληνες, οι Ιταλοί, οι Ρωμαίοι, οι Άγγλοι, οι Γάλλοι και οι Κέλτες, σε κάποιο στάδιο της ιστορίας τους έπαιζαν παιχνίδια με μπάλα, τα οποία προτείνονται ως οι πρόγονοι του ποδοσφαίρου με μεγαλύτερες ή μικρότερες πιθανότητες αλήθειας. Φαίνεται λοιπόν εύλογο να υποθέσει κανείς ότι παιχνίδια που μοιάζουν με το ποδόσφαιρο πιθανότατα είχαν πολλαπλή καταγωγή και παίζονταν με διαφορετικές μορφές σε όλες ή στις περισσότερες κοινωνίες που είχαν την τεχνολογική ικανότητα να κατασκευάσουν κατάλληλους τύπους

μπάλας ή την οικονομική και τη στρατιωτική ελευθερία που ήταν απαραίτητη ώστε να ασχολούνται με αυτές τις μορφές αθλητισμού. Μπορεί κανείς να πει ότι όσοι μικρότεροι ήταν ο καταμερισμός εργασίας σε τέτοιες κοινωνίες, και όσο πιο κοντά προσέγγισαν δομικά στο μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης που ο Durkheim ονομάζει «μηχανική αλληλεγγύη», τόσο περισσότερο η μορφή παιχνιδιών τους είχε ένα τελετουργικό και θρησκευτικό χαρακτήρα (Durkheim 1964, p. 70 ff). Κι αυτό διότι σε κοινωνίες τέτοιου τύπου το θρησκευτικό και το ιερό είναι παντού διάχυτο, μια παρατήρηση που είναι σύμφωνη με τη θέση του Carl Diem ότι «όλες οι σωματικές ασκήσεις ξεκίνησαν ως λατρευτικές» (Diem 1971, pp. 1, 3).

Με λίγα λόγια, αν και είναι απαραίτητο να κρατήσει κανείς μια απόσταση από τις ανθρωπολογικές ερμηνείες προέλευσης του ποδοσφαίρου που προτάθηκαν από τους Johnson και Chambers, υπάρχουν κοινωνιολογικά επιχειρήματα που δείχνουν ότι αυτές μπορεί να μην είναι εντελώς αναληθείς. Πάντως τα επιχειρήματα αυτά παραμένουν υποθετικά. Η πιθανότητα να ισχύουν μπορεί να είναι μικρή ή μεγάλη, αλλά είναι αδύνατο να υποστηριχθούν από αναφορές σε αδιάσειστα δεδομένα. Παρόλα αυτά υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία για την ιστορία του ποδοσφαίρου και αν αυτά ερμηνευθούν σωστά, μας επιτρέπουν να ξεχωρίσουμε την αλήθεια από τον μύθο.

Παραδοσιακό ποδόσφαιρο στη μεσαιωνική και μεταγενέστερη Αγγλία

Βάσιμα στοιχεία για την ύπαρξη στη Βρετανία ενός παιχνιδιού που ονομαζόταν

“ποδόσφαιρο” δεν υπάρχουν πριν τον 14ο αιώνα. Πάντως μεταξύ του 1314 και του 1660 περισσότερες από 30 διαταγές που απαγόρευαν το ποδόσφαιρο και άλλα δημοφιλή αθλήματα εκδόθηκαν από την κεντρική και τις τοπικές αρχές της Βρετανίας. Ο κατάλογος του Πίνακα 1.1 δίνει μια ιδέα της συχνότητας με την οποία θεσπιζονταν τέτοιες νομικές απαγορεύσεις, όπως και μια άποψη περί της ευρύτητας του γεωγραφικού χώρου στον οποίο παίζονταν οι παραδοσιακοί πρόγονοι του σύγχρονου ποδοσφαίρου.

Το θεσπισμένο από το 1496 νομοθέτημα του Ερρίκου VII επαναθεσπίστηκε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ερρίκου VIII (1509-1547), του τελευταίου Αγγλου μονάρχη που χρησιμοποίησε τέτοιου είδους νομοθεσία. Παρ’ όλα αυτά, παρέμεινε στον Νομικό Κώδικα ως το 1845 υπό τον τίτλο: «Το πρόστιμο για τη διατήρηση πυροβολικού και η απαγόρευση παράνο-

μων παιχνιδιών» (Marples 1954, p. 43).

Η απαγόρευση του 1314 και αυτή του Edward III το 1365 δείχνει τους δύο κυριότερους λόγους για τους οποίους οι αρχές ήθελαν να απαγορεύσουν το ποδόσφαιρο και άλλα παρόμοια παιχνίδια. Η διαταγή του 1314 εκδόθηκε εξ’ ονόματος του Edward II από το Λόρδο Mayor του Λονδίνου και αναφερόταν στη «μεγάλη αναστάτωση στην Πόλη, από τη φασαρία που ξεκινά από το παιχνίδι του ποδοσφαίρου στις λαϊκές περιοχές, η οποία ενδεχομένως πολλά κακά μπορεί να προκαλέσει...» και απέβλεπε στην «εν ονόματι του Βασιλέα» απαγόρευση του παιχνιδιού «με τιμωρία για τους παραβάτες τη φυλάκιση» (Marples 1954, pp. 439-441). Η απαγόρευση του Edward III συνδέθηκε με την άποψη ότι η ενασχόληση με παιχνίδια σαν το ποδόσφαιρο, επηρέαζε αρνητικά τη στρατιωτική ετοιμότητα των ανδρών. Έχει σημασία το ότι βρισκόμαστε στην εποχή του Εκατο-

Πίνακας 1.1 Επιλεγμένη λίστα απαγορεύσεων από την κεντρική ή τοπική εξουσία, του παραδοσιακού προγόνου του σύγχρονου ποδοσφαίρου (Magoun 1938; Marples 1954; Young 1966)

1314	Edward II	London	1478		London
1331	Edward III	London	1488		Leicester
1349	Edward III	London	1491	James IV of Scotland	
1365	Edward III	London	1496	Henry VII	London
1388	Richard II	London	1533		London
1401	Henry IV	London	1570		Chester
1409	Henry IV	London	1572		Peebles
1410	Henry IV	London	1581		London
1414	Henry V	London	1594		London
1424	James I of Scotland	Perth			Shrewsbury
1450		Halifax	1608		Manchester
1454		Halifax	1609		Manchester
1457	James II of Scotland	Perth	1615		London
1467		Leicester	1655		Manchester
1471	James III of Scotland	Perth	1656		Manchester
1474	Edward IV	London	1657		Manchester
1477	Edward IV	London	1660		Bristol

Μάλλον οι τοπικές παρά οι κεντρικές Αρχές ήταν υπεύθυνες για τις απαγορεύσεις, όπου το όνομα του βασιλεύοντος μονάρχη δεν αναφέρεται.

νταετούς Πολέμου με τους Γάλλους, ο οποίος ξέσπασε το 1338. Η απαγόρευση του 1365 έχει ως εξής:

«Προς τους Σερίφηδες (Ανώτεροι Διοικητικοί Υπάλληλοι) του Λονδίνου. Διαταγή να εκδώσουν Διακήρυξη σύμφωνα με την οποία, κάθε σωματικώς υγιής άνδρας της πόλης, κατά τη διάρκεια των εορτών, όταν έχει ελεύθερο χρόνο, οφείλει στις αθλοπαιδιές του να χρησιμοποιεί τόξα και βέλη ή σφαίρες και βαλλίστρες... και του απαγορεύεται υπό την ποινή φυλάκισης να συμμετέχει σε πετροβολισμούς, παιχνίδια με βόλους και κρίκους, χειροσφαίριση ή ποδόσφαιρο... ή άλλα ανώφελα παιχνίδια χωρίς αξία· όπως ο λαός του βασιλείου συνήθιζε μέχρι τώρα να ασκείται στις παραπάνω πολεμικές τέχνες κατά τη διάρκεια των σπορ του (της άθλησής του) και με τη βοήθεια του Θεού προήγαγε τιμή εις το Βασίλειο και πλεονέκτημα στο Βασίλειο κατά τις πολεμικές του ενέργειες· και τώρα που οι εν λόγω τέχνες έχουν εντελώς παραμεληθεί και ο λαός ασχολείται με τα προαναφερθέντα παιχνίδια και με άλλα κακοήθη, άχρηστα και άσκοπα παιχνίδια θα καταλήξει το βασίλειο να βρεθεί χωρίς τοξότες».

(Marples 1954, pp. 181, 182)

Είναι φανερό λοιπόν, ότι οι αρχές στη Μεσαιωνική Βρετανία, προσπάθησαν να εξαφανίσουν το ποδόσφαιρο και άλλα παραδοσιακά παιχνίδια, διότι τα θεωρούσαν είτε χάσιμο χρόνου, είτε απειλή για τη δημόσια τάξη. Έτσι προσπάθησαν να κατευθύνουν την ενέργεια του λαού σε κανάλια που αυτές (οι αρχές) πίστευαν πιο χρήσιμα, όπως η στρατιωτική εκγύμναση.

Οι επίσημες απαγορεύσεις φανερώουν το πώς οι αρχές στη μεσαιωνική και μεταγενέστερη Βρετανία έβλεπαν το παραδοσιακό ποδόσφαιρο και άλλα συναφή παιχνίδια, μπορούν όμως να μας δώσουν σχετικά πολύ λίγες πληροφορίες για το χαρα-

κτήρα τέτοιων παιχνιδιών. Η παράθεση μιας αναφοράς του σερ Richard Carew που έγινε στις αρχές του 17ου αιώνα, για ένα παιχνίδι του Cornich που ονομαζόταν “hurling” (μάχη σώμα με σώμα) θα δείξει ότι αυτοί οι παραδοσιακοί πρόγονοι του σύγχρονου ποδοσφαίρου και άλλων σχετικών σύγχρονων σπορ είχαν τη μορφή παιχνιδιών μάχης μεταξύ ομάδων. Ήταν δηλαδή πολύ πιο κοντά στην «αληθινή» μάχη από τους απογόνους τους του 20ου αιώνα.

Σύμφωνα με τον Carew, τους αγώνες του “hurling” συνήθως διοργάνωναν οι «κύριοι». Τα «τέρματα» ήταν είτε σε σπίτια αυτών των ανδρών, ή σε δύο πόλεις ή χωριά που απείχαν περίπου 5 ή 6,5 km (3 ή 4 μίλια) μεταξύ τους.* Δεν υπήρχε, όπως λέει, «ούτε αριθμητική ούτε ποιοτική αντιστοιχία ανδρών». Το παιχνίδι παιζόταν με μια ασημένια μπάλα και ο σκοπός ήταν η κατοχή και η μεταφορά της μπάλας από κάθε ομάδα στη δική της μεριά με χρήση «δύναμης ή πονηριάς». Ο Carew περιέγραψε το παιχνίδι με τους ακόλουθους όρους:

«Όποιος κερδίζει κατοχή της μπάλας γενικά καταδιώκεται από την αντίπαλη μεριά η οποία δεν τον αφήνει σε ησυχία μέχρι να τον ξαπλώσει στο έδαφος. Εφόσον πέσει κάτω δεν έχει δικαίωμα κράτησης της μπάλας και γι’ αυτό την πετάει στον πιο απομακρυσμένο παίκτη της ομάδας, ο οποίος επιχειρεί μια διαφυγή στη θέση του προηγούμενου.

Οι εκοσφενδονητές παίζουν πάνω από λόφους, κοιλάδες, φράχτες και χαντάκια. Φτάνουν ακόμα και σε θάμνους, βάτα, λίμνες και ποτάμια σε σημείο που μπορεί να δει κανείς 20 ή 30 άτομα να τραβιούνται μέσα

* Ο Carew επίσης κάνει μια αναφορά ενός τύπου του “hurling” με περισσότερους (πιο συγκεκριμένους) κανονισμούς, το οποίο αποκαλεί “hurling με τέρματα” (see Dunning & Sheard 1979, p. 35 ff.)

στο νερό παλεύοντας για τη μπάλα. Πρόκειται αλήθεια για ένα παιχνίδι άγριο που μερικές φορές θυμίζει έντονα συνθήκες πολέμου. Υπάρχουν ιππείς και από τις δύο μεριές οι οποίοι απομακρύνονται με την μπάλα εφόσον καταφέρουν να την αποκτήσουν. Παρόλ' αυτά ανεξάρτητα από το πόσο γρήγορα τρέχουν σίγουρα θα διασταυρωθούν με τους αντιπάλους τους σε κάποια γωνία, σταυροδρόμι ή βαθύ ποτάμι από το οποίο πρέπει να περάσουν. Κι αν δεν είναι αρκετά τυχεροί, οι ιππείς θα πληρώσουν το τίμημα της δικής τους κλοπής με την ανατροπή των ίδιων ή των αλόγων τους.

Η μπάλα σε αυτό το παιχνίδι μπορεί να συγκριθεί με κάποιο καταχθόνιο πνεύμα. Όποιος την πιάσει αρχίζει να συμπεριφέρεται σαν μανιακός, παλεύοντας μανιασμένα με οποιονδήποτε προσπαθεί να τον συγκρατήσει... Δεν μπορώ να αποφασίσω αν πρέπει να συνεχίσω να ηγούμαι αυτού του παιχνιδιού για την άσκηση και τον ανδρισμό που καλλιεργεί ή αν πρέπει να το καταδικάσω για τη βιαιότητα που εμφανίζει. Ενώ δυναμώνει τα σώματά τους και εμψυχώνει τις καρδιές τους για την αντιμετώπιση του εχθρού σε μια μάχη σώμα με σώμα, από την άλλη μεριά συνοδεύεται από πολλούς κινδύνους. Σαν απόδειξη αυτού, οι συμμετέχοντες μετά το τέλος του αγώνα επιστρέφουν πίσω σε κακή κατάσταση με ματωμένα κεφάλια, κατάγματα κι εξαρθρώσεις οστών με κίνδυνο της ίδιας τους της ζωής. Από την άλλη μεριά ένα καλό παιχνίδι ποτέ δεν δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα.»

(Carew 1602, μετάφραση στα Αγγλικά από τον συγγραφέα)

Η περιγραφή του Carew δίνει μια καλή εικόνα της χαλαρότητας της δομής αυτού του είδους αγώνα. Για παράδειγμα δεν υπήρχε περιορισμός στον αριθμό των συμμετεχόντων, η αριθμητική ισονομία των

παικτών δεν ήταν προαπαιτούμενη και δεν υπήρχε περιορισμός του μεγέθους της αγωνιστικής περιοχής. Οι εκσφενδονητές δεν έπαιζαν σε σαφώς καθορισμένη περιοχή, αλλά τα όρια καθορίζονταν αδρά γύρω από την περιοχή που ορίζονταν ως “τέρμα”, δηλαδή την περιοχή που έπρεπε να μεταφερθεί η μπάλα για να θεωρηθεί κάποιος νικητής. Το παιχνίδι του Cornish ήταν άγριο αλλά σε καμιά περίπτωση εντελώς χωρίς κανονισμούς. Ένας από τους συνηθέστερους κανόνες προκύπτει ξεκάθαρα από την περιγραφή του Carew, η οποία λέει: μετά από τάκλινγκ ο παίκτης ήταν υποχρεωμένος να περάσει τη μπάλα σε κάποιον συμπαίκτη. Υπήρχε επίσης μια στοιχειώδης κατανομή δραστηριοτήτων μέσα στην ομάδα με βάση την οποία ο Carew χρησιμοποιώντας στρατιωτική ορολογία έδωσε τις ονομασίες “εμπροσθοφυλακή”, “οπισθοφυλακή” και τα δύο “φτερά”. Αυτό δείχνει ότι ο όρος “επιθετικός” και “πλάγιος” όσον αφορά τις θέσεις των παικτών στο γήπεδο (πρακτική που ισχύει μέχρι σήμερα για το ράγκμπυ και το ποδόσφαιρο) έχει μακρινή προέλευση. Ο Carew επίσης αναφέρει μια διάκριση μεταξύ των παικτών χωρίς άλογο και των ιππέων. Κάτι τέτοιο είναι ενδιαφέρον επειδή υποδηλώνει ότι στα παραδοσιακά παιχνίδια στοιχεία που αργότερα διαμελίστηκαν σε διαφορετικά παιχνίδια (σε αυτή τη περίπτωση το χάρλινγκ και το πόλο) αρχικά παίζονταν μαζί ως σύνολο.

Η αγριότητα που περιγράφεται από τον Carew είναι κάτι που θεωρείται αναμενόμενο από παιχνίδια που παίζονται από τόσο μεγάλο αριθμό παικτών με τη συνοδεία χαλαρής προφορικής αγωνιστικής νομοθεσίας. Δεν υπήρχε διαιτητής για να ελέγχει τον αγώνα και κανένας εξωτερικός παράγοντας που να δίνει λύσεις σε περιπτώσεις αψιμαχιών. Το γεγονός ότι τέτοιου είδους

αγώνες εξακολουθούσαν να παίζονται μέχρι τον δέκατο ένατο αιώνα προκύπτει από μια περιγραφή ενός είδους ποδοσφαίρου που παίζονταν κάθε Χριστούγεννα στις αρχές της δεκαετίας του 1800 στο Νότιο Cardiganshire στην Ουαλία:

«Στο Llanwennog, μια μεγάλη ενορία κάτω από το Lampeter, οι ενορίτες που έπαιζαν ποδόσφαιρο ήταν μοιρασμένοι στο Bros και στο Blaenau... Το πρώτο αποτελούσε το μεγαλύτερο μέρος της ενορίας. Κατείχαν το παρατσούκλι “Paddy Bros” από μια παράδοση που τους ήθελε Ιρλανδικής καταγωγής. Οι δεύτεροι κατοικούσαν χαμηλότερα και θεωρούνταν ότι ήταν γνήσιοι κάτοικοι προέλευσης από το Brython. Ο αγώνας ξεκινούσε περίπου το μεσημέρι. Τότε το σύνολο των κατοίκων του Bros και του Blaenau, πλούσιοι και φτωχοί, συγκεντρώνονταν στον περιφερειακό δρόμο που χώριζε την άνω από την κάτω συνοικία. Η μπάλα πετάγονταν ψηλά στον αέρα από έναν δυνατό άντρα και ακολούθως το Bros και το Blaenau ρίχνονταν στη μάχη για την κατοχή της έχοντας περάσει συχνά ένα τέταρτο της ώρας πριν την έξοδο της μέσα από το μανιασμένο πλήθος. Μετά εάν το Bros κατάφερε να πάρει τη μπάλα προς τα επάνω στο βουνό στο Rhyddlan, κέρδιζαν τη μέρα, ενώ θεωρούνταν ότι οι Blaenau είχαν το πλεονέκτημα εάν εκείνοι κέρδιζαν τη μπάλα προς τη δική τους μεριά της πόλης. Ολόκληρη η συνοικία αποτελούσε αγωνιστικό χώρο και μερικές φορές νύχτωνε προτού σημειωθεί νίκη. Στο μεταξύ πολλές κλωτσιές έδιναν κι έπαιρναν, ώστε την επόμενη μέρα οι συναγωνιστές μπορεί να ήταν ανίκανοι να περπατήσουν, ενώ μερικές φορές μια κλωτσιά στην κνήμη μπορεί να οδηγούσε τους δύο συναθλητές σε εγκατάλειψη του αγώνα μέχρι να αποφασιστεί ποιος από τους δύο είναι καλύτερος πυγμάχος. Φαίνεται ότι η τέ-

χνη του ποδοσφαίρου τα παλιά χρόνια εξαπλούνταν στο ποιος θα φτάσει στο τέρμα. Όταν επιτυγχάνονταν αυτός ο στόχος η νίκη ήταν λαμπρή με εκατοντάδες φωνές πανηγυρισμού και πυροβολισμούς στον αέρα και συνεχίζονταν μέχρι τη δεύτερη μέρα των Χριστουγέννων.»

(Dunning & Sheard 1979, σελ. 29-30)

Στην πραγματικότητα αγώνες τέτοιου τύπου εξακολουθούσαν να παίζονται σε διάφορα μέρη της Βρετανίας. Το “μπουκαλο-ποδόσφαιρο” του Hallaton και το ποδόσφαιρο του Ashbourne και του Atherstone είναι πιθανώς τα πιο γνωστά παραδείγματα.

Κάποιοι είναι διστακτικοί στη χρήση όρων όπως “μπουκαλο-ποδόσφαιρο”, “χάρλινγκ”, και παρόμοια παιχνίδια όπως η “μπάλα κατασκήνωσης” της ανατολικής Αγγλίας ως προγονικά στοιχεία του νέου ποδοσφαίρου. Κάτι τέτοιο είναι κατανοητό, αλλά βασίζεται σε αποτυχία πλήρους κατανόησης της φύσης αυτού του είδους παιχνιδιού. Βασίζονταν σε τοπικά έθιμα, όχι σε συνήθειες εθνικούς κανόνες. Έτσι η πιθανότητα παραλλαγών μεταξύ των διαφόρων κοινοτήτων ήταν μεγάλη επειδή δεν υπήρχαν ούτε γραπτοί νόμοι ούτε κεντρικοί οργανισμοί που να συγκεκριμενοποιούν τον τρόπο παιχνίματος. Με αυτά τα δεδομένα οι αναφορές στο ποδόσφαιρο από πηγές που χρονολογούνται κατά το μεσαίωνα ή νεότερες αναφορές δεν αφορούν ένα παιχνίδι που παίζονταν σύμφωνα με ένα μόνο σύνολο κανόνων. Έτσι ο προσδιορισμός των ονομάτων δεν αποτελεί εγγύηση της ταυτότητας του παιχνιδιού στο οποίο παραπέμπουν. Με τον ίδιο τρόπο οι διαφορές μεταξύ των διαφόρων παραδοσιακών παιχνιδιών στα οποία προσδίδονταν διαφορετικό όνομα σπάνια ήταν τόσο μεγάλες όσο εκείνες των μοντέρνων αθλημάτων.

Όσο μπορεί να πει κανείς οι διαφορές μεταξύ του χάρλινγκ, του μπουκαλο-ποδοσφαίρου και της μπάλας κατασκήνωσης, όπως αναφέρονται σε μεσαιωνικές και μεταγενέστερες πηγές, δεν ήταν τόσο μεγάλες όσο είναι σήμερα οι αντίστοιχες διαφορές μεταξύ του ράγκμπυ, του ποδοσφαίρου, του χόκεϊ και του πόλο σήμερα.

Αυτά τα παρόμοια παιχνίδια μπορεί να έχουν διαφορετικά ονόματα επειδή παίζονταν με διαφορετικά σύνεργα. Για παράδειγμα το “knarpan” ήταν ένας ξύλινος δίσκος. Το “μπουκάλι” στο παιχνίδι του Hallaton ήταν ένα ξύλινο βαρελάκι. Παρομοίως οι αναφορές στο ποδόσφαιρο που βρίσκονται σε κάποια πρώιμα κείμενα φαίνεται πως αφορούν ένα συγκεκριμένο είδος μπάλας. Για παράδειγμα η απαγόρευση του ποδοσφαίρου στο Manchester το 1608 αναφέρονταν στο παίξιμο “με το ffotebale” παρά στο “παίξιμο ffotebale” (Dunning & Sheard 1979, σελ. 22). Όσο είναι δυνατόν να επιβεβαιωθεί, το είδος της μπάλας στο οποίο αναφέρονταν ήταν η ουροδόχος κύστη ζώου, η οποία συνήθως αλλά όχι πάντα ήταν ντυμένη εξωτερικά με δέρμα.

Οι μπάλες αυτού του είδους πιθανώς ήταν βολικότερες στο κλώτσημα σε σχέση με μικρότερες, συμπαγείς μπάλες. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να εξηγήσει το όνομα “ποδόσφαιρο”. Εναλλακτικά ο όρος θα μπορούσε να συμβολίζει ένα παιχνίδι που παίζονταν στο πόδι σε σχέση με την ιππασία για παράδειγμα. Παρόλ’ αυτά θα ήταν λάθος να αφήσουμε να εννοηθεί ότι στα παραδοσιακά παιχνίδια που είχαν το όνομα “ποδόσφαιρο” η μπάλα προωθούνταν μόνο με το πόδι, ή αντίθετα στα αγωνίσματα που λέγονταν “χάρλινγκ” ή “χάντμπολ” προωθούνταν μόνο με το χέρι. Κι αυτό επειδή οι κανονισμοί σε αυτά τα παραδοσιακά παιχνίδια ήταν ασφώς ορισμένοι και εφαρμόζονταν με λιγότερη αυ-

στηρότητα σε σχέση με τα μοντέρνα αγωνίσματα.

Τα ανωτέρω παιχνίδια σχετιζόνταν κατά παράδοση με θρησκευτικές γιορτές όπως το Πάσχα και τα Χριστούγεννα. Πάντως παίζονταν επίσης σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή μέσα στο φθινόπωρο, το χειμώνα ή την άνοιξη. Παίζονταν σε ολόκληρη τη χώρα μέσα στους δρόμους των πόλεων και συχνά και από γυναίκες όπως και από άνδρες. Ο καθένας έπαιζε ως μέλος μιας συγκεκριμένης ομάδας –π.χ. το Hallaton έναντι της Μελβούρνης, το Bros έναντι του Blaenaus, οι υποδηματοποιοί έναντι των υφασματοποιών, οι ανύπαντροι άνδρες έναντι των παντρεμένων, οι ανύπαντρες γυναίκες έναντι των παντρεμένων– παρά ως μέλος μιας ομάδας στην οποία κατέφευγε κάποιος εθελοντικά με κύριο λόγο συμμετοχής το να παίξει ποδόσφαιρο. Σε αυτά τα παραδοσιακά παιχνίδια η κοινωνική ταυτότητα προηγούνταν της ατομικής, η πίεση της συμμετοχής ήταν μεγάλη και το μέγεθος της επιλογής από το μέρος των παικτών ήταν σχετικά μικρό.

Ανεξάρτητα από το όνομα ή από το αν σχετιζόνταν με κάποια συγκεκριμένη γιορτή, οι πρόδρομοι αγώνες του σημερινού ποδοσφαίρου ήταν γεγονότα που χαρακτηρίζονταν από έντονο συναίσθημα και από σωματική πάλη. Τα περιοριστικά μέτρα ήταν χαλαρά και αποτελούσαν περισσότερο προφορική οδηγία παρά σαφώς καθορισμένους γραπτούς κανόνες, υποχρεώνοντας έτσι τους παίκτες να επιδεικνύουν ισχυρό αυτοέλεγχο και να απαιτείται η εξωτερική παρέμβαση όταν αυτός χάνονταν. Σαν αποτέλεσμα το βασικό μοτίβο του αγώνα –ο χαρακτήρας αυτών των παιχνιδιών σαν πάλη μεταξύ ομάδων, η διασκέδαση που ξεσήκωναν όπως ο ενθουσιασμός για τη μάχη, η οχλαγωγία και το σχετικά υψηλό επίπεδο κοινωνικά ανεκτής

σωματικής βίας– ήταν το ίδιο παντού και πάντα. Εν συντομία αυτοί οι αγώνες ήταν κοινός τόπος με διαφορετικό όνομα και τοπική παραλλαγή τρόπου παιξίματος.

Το παραδοσιακό ποδόσφαιρο στην Ευρώπη

Παιχνίδια με μπάλα παρόμοια με εκείνα του προγόνου του μοντέρνου Βρετανικού ποδοσφαίρου παίζονταν και στη Γαλλία. Όπως ακριβώς και στη Βρετανία αυτά τα παιχνίδια απαγορεύτηκαν με βασιλικό διάταγμα, π.χ. από τον Φίλιππο τον V το 1319 και τον Κάρολο τον V το 1369 (Marples 1954, p. 25). Στην πραγματικότητα τέτοιες προσπάθειες γίνονταν μέχρι την Επανάσταση, γεγονός που σημαίνει ότι οι Γαλλικές αρχές απέτυχαν όπως και οι Βρετανικές στο να καταστείλουν αυτούς τους αγώνες. Παρόμοια διατάγματα συναντάμε επίσης στην αποικιακή Αμερική, τα οποία υποδηλώνουν ότι οι πρώτοι Βρετανοί έποικοι πρέπει επίσης να έπαιζαν τέτοια παιχνίδια (Gardner 1974, p. 96).

Παρόλο που σύμφωνα με μερικές ενδείξεις υπήρχε ομοιόμορφη ανάπτυξη παρόμοιων παιχνιδιών στην Αγγλία (Dunning & Sheard 1979, p. 35), στην Ιταλία κατά τον δέκατο έκτο και δέκατο έβδομο αιώνα είχε αναπτυχθεί ένα πιο καθορισμένο και ρυθμισμένο παιχνίδι, το *gioco del calcio*. Σύμφωνα με πληροφορίες που έχουμε οι συμμετέχοντες ήταν “νεαροί Ιππότες της καλής κοινωνίας οι οποίοι σχημάτιζαν δύο ομάδες των 27 ατόμων η κάθε μία κι έπαιζαν κάθε απόγευμα στην Piazza di Santa Croce της Φλωρεντίας από το Epiphany έως το Lent (Marples 1954, p. 67). Παρέμεινε άγριο παιχνίδι, το οποίο εξακολουθεί να είναι έτσι μέχρι σήμερα. Η αγριότητα

του σκιαγραφείται πολύ καλά σε μια αγγλική μετάφραση μιας περιγραφής του Boccacalini που δημοσιεύτηκε στο Λονδίνο το 1656. Η αρχή είναι ως εξής:

«Οι Ευγενείς (Noble) Φλωρεντιανοί έπαιζαν την προηγούμενη Τρίτη στο Calcio του γηπέδου του Phebean... και παρόλο που μερικοί, για τους οποίους ήταν πρωτόγνωρο να βλέπουν τους Φλωρεντιανούς Κυρίους να υφίστανται πτώσεις, είπαν ότι ο τρόπος που έπαιζαν, ο οποίος μόνο αθλητισμό δεν θύμιζε, ήταν πολύ βίαιος αλλά όχι και σαν αληθινής μάχης... η Κοινοπολιτεία της Φλωρεντίας έκανε πολύ καλά που εισήγαγε το Calcio στους Πολίτες, δίνοντας τελικά την ικανοποίηση του να ρίξουν 4 ή 5 ραπίσματα στο πρόσωπο σε εκείνους που έχουν κακή πρόθεση, κατευνάζοντας έτσι το θυμό τους μέσω του αθλητισμού (παρά με τη χρήση όπλων)»

(Young 1966, pp. 88-90)

Παρόλ' αυτά η παρουσία δορατοφόρων στρατιωτών σε εικονογραφικές αναπαραστάσεις του αγώνα (Marples 1954, p. 21), υποδηλώνει ότι ο κοινωνικός έλεγχος που ασκούσαν στο calcio από τους Boccacalini μπορεί να μην ήταν πάντα εφικτός. Επομένως είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι οι παρουσία των στρατιωτών ήταν απαραίτητη για την περίπτωση που ο ενθουσιασμός της μάχης οδηγούσε τους παίκτες του αγώνα ή τους οπαδούς από το πλήθος να παρασυρθούν και να χάσουν τον αυτοέλεγχό τους. (Guttman 1986, p. 51).

Η γέννηση του σύγχρονου ποδόσφαιρου

Παρόλο που το *calcio* ήταν γνωστό σε μερικούς Άγγλους συγγραφείς και στους ανα-

γνώστες τους περίπου για 100 χρόνια, αυτοί ήταν μέλη μιας μικρής ελίτ και είναι αμφίβολο εάν η γνώση τους είχε καμία άμεση επίδραση στους Βρετανούς προγόνους του σύγχρονου ποδοσφαίρου. Με ή χωρίς την ευγενή υποστήριξη αυτό το είδος ποδοσφαίρου εξακολουθούσε να παίζεται ευρέως από τους κοινούς ανθρώπους με τον παραδοσιακό τρόπο μέχρι τον δέκατο ένατο αιώνα, ενώ απ' όσο μπορεί να γνωρίζει κάποιος το Φλωρεντίνικο calcio παγιώθηκε στο επίπεδο ανάπτυξης που έφθασε κατά το δέκατο έκτο και δέκατο έβδομο αιώνα. Με λίγα λόγια η ανάπτυξη του μοντέρνου ποδοσφαίρου φαίνεται πως ήταν μια διαδικασία που συνέβη αυτόματα στην Αγγλία. Φαίνεται πως με αυτή την κατάσταση συνδέονται δύο διαδικασίες που έλαβαν χώρα ταυτόχρονα κατά τον δέκατο όγδοο και δέκατο ένατο αιώνα και ήταν οι εξής: (α) η πολιτισμική περιθωριοποίηση του παραδοσιακού-λαϊκού ποδοσφαίρου, διαδικασία που άρχισε μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα και επιταχύνθηκε μέσα στον δέκατο ένατο και (β) η ανάπτυξη νεότερων μορφών ποδοσφαίρου στα δημόσια σχολεία και πανεπιστήμια από τη δεκαετία του 1840 και πέρα.

Η πολιτισμική περιθωριοποίηση του παραδοσιακού ποδοσφαίρου

Η πολιτισμική περιθωριοποίηση του παραδοσιακού ποδοσφαίρου δε χρειάζεται να μας απασχολήσει πλέον. Αρκεί μόνο να σημειωθεί ότι αυτοί οι τρόποι παιξίματος φαίνεται πως βρέθηκαν εκτός των «πολιτισμένων» προτύπων όπως αυτά κυριάρχησαν κατά τον δέκατο όγδοο και δέκατο ένατο αιώνα στη Βρετανία (Elias 1939). Έτσι όλο και μεγαλύτερος αριθμός ανθρώπων αντιμετώπιζε την αγριότητα του παραδοσιακού ποδοσφαίρου με απέχθεια. Ταυ-

τόχρονα η ίδρυση της νέας αστυνομικής δύναμης στη δεκαετία του 1820 και του 1830 έθεσε στα χέρια των αρχών ένα πολύ πιο αποτελεσματικό μέσο κοινωνικού ελέγχου. Οι απαγορεύσεις που ξεκίνησαν το 1314 έγιναν μόνιμες και «ο λογαριασμός για τη απαγόρευση παράνομων παιχνιδιών» μπορούσε πια να αφαιρεθεί από το θεσμικό βιβλίο. Πιθανώς να επέδρασε και ακόμα μία παράμετρος. Ίσως η επιβίωση του παραδοσιακού ποδοσφαίρου παρά τις αντιθέσεις μέσα στους αιώνες να υποστηρίχθηκε εν μέρει από την αριστοκρατία. Εάν ισχύει όντως κάτι τέτοιο, τότε ένας ακόμα λόγος για την πολιτισμική περιθωριοποίηση των προγόνων του παραδοσιακού ποδοσφαίρου ήταν ο τρόπος με τον οποίο η εκβιομηχάνιση συντέλεσε στην ενίσχυση της αστικής τάξης. Σαν αποτέλεσμα ο συναγωνισμός μεταξύ αστικής τάξης και κυβερνώντων έγινε πιο έντονος, οδηγώντας την τελευταία να γίνει πιο εσωστρεφής μη υποστηρίζοντας πλέον τα παραδοσιακά αγωνίσματα. Η ανωτέρω υπόθεση υποστηρίζεται από έναν «ανώνυμο παλιό μαθητή του Σχολείου του Eton» που γράφει το 1831:

«Δεν είμαι καθόλου της άποψης ότι το ποδόσφαιρο είναι ένα ευγενές άθλημα. Αποτελεί άθλημα στο οποίο επιδίδονται οι αστοί του Yorkshire, ντύνοντας την άκρη των παπουτσιών τους με σίδερο και συχνά ακούγεται ότι οι συμμετέχοντες καταλήγουν σε θάνατο από τη σοβαρότητα των χτυπημάτων τους.»

(Marples 1954, p. 96)

Ανεξάρτητα από τον βαθμό αυτής της υποθετικής συσχέτισης, είναι βέβαιο ότι τα δημόσια σχολεία υπήρξαν οι κεντρικές κοινωνικές εστίες ανάπτυξης των εμβρυικών μορφών της Ένωσης ποδοσφαίρου και των κανόνων του ράγκμπυ. Προκειμένου να δει κανείς το λόγο, πρέπει να διεισ-

δύσει μέσα στην κοινωνική ιστορία των δημιουργικών σχολείων στην Αγγλία του δέκατου όγδοου και δέκατου ένατου αιώνα.

Η γέννηση του ποδοσφαίρου στα δημόσια σχολεία

Τα δημόσια σχολεία που αρχικά είχαν δημιουργηθεί ως ιδρύματα ελεημοσύνης για την εκπαίδευση «φτωχών μαθητών και υπαλλήλων», κατά τον δέκατο όγδοο και αρχές δέκατου ένατου αιώνα μετασχηματίστηκαν σε σχολές όπου φοιτούσαν μαθητές της μεσαίας και ανώτερης κοινωνικής τάξης που πλήρωναν τα δίδακτρα τους (Dunning & Sheard 1979, pp. 47-51). Αποτέλεσμα αυτού ήταν δύο τουλάχιστον συνέπειες. Η πρώτη ήταν η κοινωνική ανομοιογένεια μεταξύ δασκάλων και μαθητών η οποία ήταν συναφής με τη δομή αυτού του είδους σχολείου, όπου οι ακαδημαϊκοί της μεσαίας τάξης προσπαθούσαν να υπηρετήσουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες κυρίως των μαθητών που προέρχονταν από υψηλότερη κοινωνική τάξη. Το τελευταίο συνεπαγόταν ότι οι καθηγητές δεν μπορούσαν να αποτρέψουν τη δημιουργία εσωτερικών άγραφων κανόνων από τους μαθητές. Η δεύτερη συνέπεια ήταν ότι αυτή η δύναμη και η ασυμβατότητα επιπέδου μεταξύ καθηγητών και μαθητών οδήγησε σε μια χρόνια έλλειψη πειθαρχίας στα σχολεία και όχι σπάνια σε εξεγέρσεις από την πλευρά των μαθητών. Για παράδειγμα η επανάσταση στο Winchester το 1818 κατεστάλη μόνο από το στρατό με τη χρήση όπλων και το 1793 οι ίδιοι μαθητές «έκαναν στο Κολλέγιο κανονική πολιορκία λεηλατώντας τα μαγαζιά για προμήθειες». Επίσης «εξασφάλισαν σπαθιά, όπλα και λόγχες και κατέλαβαν το κόκκινο κύπελλο της ελευθερίας και της ισότητας». Στο Rugby το 1797 η πόρτα του γραφείου του διευθυντή παρα-

βιάστηκε από τους μεντεσέδες, έσπασαν τα τζάμια των παραθύρων κι έκαψαν τα βιβλία του. Η τάξη αποκαταστάθηκε μόνο με τη βοήθεια του στρατού (Dunning & Sheard 1979, pp. 51-53).

Ο νεανικός παλικάρισμός πιθανότατα έπαιξε σημαντικό ρόλο σε αυτού του είδους τις εξεγέρσεις. Στη δεκαετία του 1790 αυτές αναμφισβήτητα επηρεάστηκαν, τουλάχιστον επιφανειακά, από σύγχρονα γεγονότα στη Γαλλία. Πάντως από κοινωνιολογικής απόψεως οι επαναστάτες αποτελούσαν την εμφανέστερη εκδήλωση της διαμάχης μεταξύ καθηγητών και μαθητών στην οποία κανένα μέρος δεν μπόρεσε να κυριαρχήσει πάνω στο άλλο για μεγάλο χρονικό διάστημα. Το αποτέλεσμα ήταν η σταδιακή αποκρυστάλλωση ενός συστήματος δυαδικού ελέγχου το οποίο αργότερα έγινε γνωστό ως «αρχηγικό υποτελικό» σύστημα. Σε αυτό το σύστημα η επικράτηση των καθηγητών ως αναγνώριση αυτών στο μάθημα περιείχε ως αντάλλαγμα το δικαίωμα των «αρχηγών» –των επικεφαλής των παλαιότερων μαθητών– για άσκηση εξουσίας όσον αφορά τις εξωσχολικές δραστηριότητες.

Το «υποτελικό» μέρος του συστήματος αποτελούσε μέρος της ίδιας διαδικασίας. Το γεγονός ότι οι καθηγητές δεν μπορούσαν να ελέγξουν τους μεγαλύτερους μαθητές σήμαινε ότι ήταν ανίκανοι να τους ελέγξουν σε σχέση με τους νεότερους συμμαθητές τους. Αποτέλεσμα ήταν η ανάδυση μιας ιεραρχίας στους μαθητές που καθοριζόταν κυρίως από το σχετικό της ηλικίας και της σωματικής δύναμης. Οι μαθητές που ήταν ηλικιακά μεγαλύτεροι και/ή σωματικά δυνατότεροι επιβίωναν πάνω στους νεότερους και/ή στους σωματικά πιο αδύναμους. Οι νεότεροι μαθητές αναγκάζονταν να υπακούουν στα προστάγματα των «αρχηγών», π.χ. όσον αφορά την εκτέ-

λεση δουλικών ή εγω-ενισχυτικών υπηρεσιών για τους μεγαλύτερους. Οι ισχυρότεροι κρατούσαν την εξουσία κι όπως θα περίμενε κανείς από έφηβους που δεν βρίσκονταν υπό επαρκή επιτήρηση, συχνά την ασκούσαν χωρίς έλεος.

Το αρχηγικό υποτελικό σύστημα έπαιξε κεντρικό ρόλο στην πρώιμη εξέλιξη του ποδοσφαίρου στα δημόσια σχολεία. Πιο συγκεκριμένα σε κάθε σχολείο ο αγώνας ήταν ένα από τα μέσα με τα οποία οι μεγαλύτεροι μαθητές επιβάλλονταν πάνω στους μικρότερους. Ένα από τα συνηθισμένα καθήκοντα που δημιουργήθηκαν για τους υποτελείς ήταν αυτό του «καφονιού» στο ποδόσφαιρο. Αυτό σήμαινε ότι αναγκάζονταν να παίζουν και περιοριζόνταν για το μεγαλύτερο μέρος του αγώνα στο ρόλο του «τερματοφύλακα», δηλαδή παρατάσσονταν μαζικά κατά μήκος των τερμάτων. Για παράδειγμα πιστεύεται ότι στο Westminster στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα «οι μικροί μαθητές ήταν οι τερματοφύλακες, 12 ή 15 σε κάθε τέρμα». «Ντούλιγκ» ήταν το όνομα που χρησιμοποιούνταν για το ποδόσφαιρο στο Shrewsbury, το οποίο προέρχεται από την Ελληνική λέξη «σκλάβος». Στο Winchester στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα υποτελείς χρησιμοποιούνταν ακόμα και ως σημαδούρες για τον καθορισμό των ορίων του γηπέδου (Dunning & Sheard 1979, p. 55).

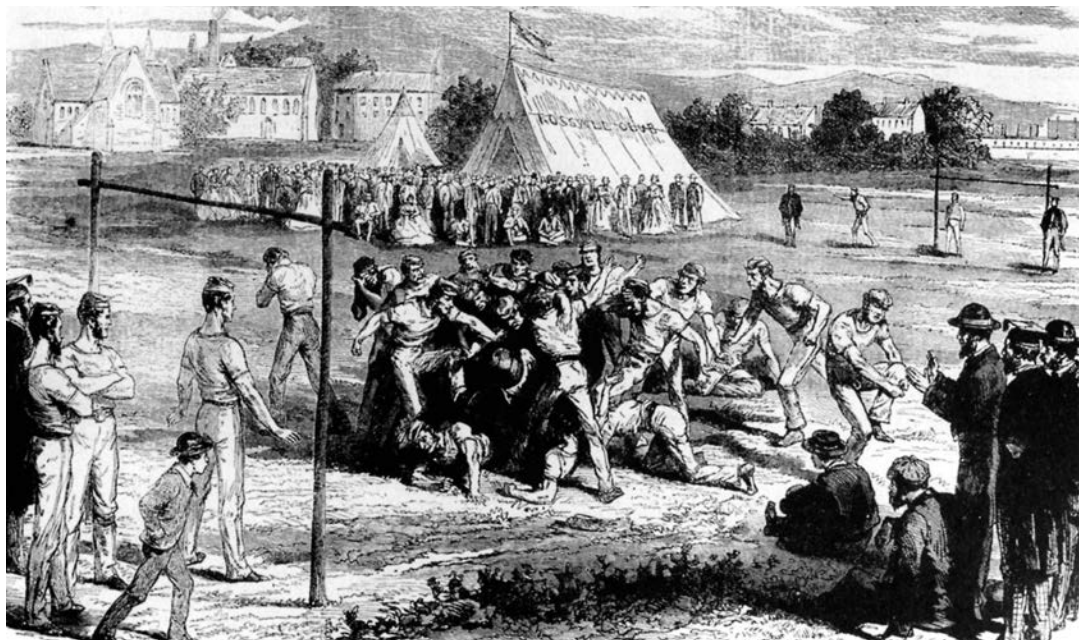
Όπως ακριβώς και με τις προγονικές μορφές του σύγχρονου ποδοσφαίρου, το ποδόσφαιρο αυτού του σταδίου στα δημόσια σχολεία καθοριζόνταν από προφορικούς κανόνες. Αυτό σημαίνει ότι ο χαρακτήρας του αγώνα ποίκιλε από σχολείο σε σχολείο και οι διαφορές καθοριζόνταν από τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής –τα παιχνίδια δεν παίζονταν ακόμα σε «γήπεδα» κατασκευασμένα και οριοθετημένα για τις ανάγκες του αγώνα– και

από τις εκάστοτε τοπικές παραδόσεις. Παρόλ' αυτά και παρά αυτές τις διαφορές τόσο το λάκτισμα όσο και το πιάσιμο της μπάλας με τα χέρια επιτρέπονταν σε όλα τα σχολεία.

Σε αυτό το στάδιο όλες οι μορφές ποδοσφαίρου δημόσιου σχολείου ήταν εξίσου άγριες (Εικ. 1.1). Για παράδειγμα στις «συμπλοκές» των «σχολών ποδοσφαίρου» στο Charterhouse «οι κνήμες μαύριζαν από τις κλωτσιές, ο ρουχισμός σχεδόν ξεσκίζονταν σε κορδέλες και οι υποτελείς ποδοπατούνταν». Στο Westminster «ο εχθρός υφίσταντο κλωτσιές, ανατροπές, χτυπήματα με τον ώμο και στην κυριολεξία τον έριχναν στο έδαφος και κάθονταν επάνω του – στην πραγματικότητα ο καθένας μπορούσε να κάνει οτιδήποτε εκτός από φόνο προκειμένου να πάρει την μπάλα από τον αντίπαλο». Στο «γήπεδο» ποδοσφαίρου του Charterhouse «υπήρχαν αρκετές σπασμένες κνήμες, ενώ οι περισσότεροι των παικτών έβαζαν σιδερένιες ενισχύσεις στα χοντρά παπούτσια τους και κάποιοι καυχόνταν ότι έδωσαν περισσότερες ξυλιές από αυτές που δέχθηκαν». Τα σιδερωμένα παπούτσια χρησιμοποιούνταν επίσης στο Rugby όπου τα αποκαλούσαν «εργατικά». Σύμφωνα με τις αναμνήσεις ενός παλαιού παίκτη του Rugby της δεκαετίας του 1920, τα εργατικά είχαν «μια παχιά σόλα η οποία στην περιοχή του μεγάλου δακτύλου έμοιαζε με δακτύλιο ενδεδυμένο με σίδηρο» (Dunning & Sheard 1979, pp. 55-57).

Γένεση της Ένωσης Ποδοσφαίρου και των κανόνων του Ράγκμπυ

Κατά τη δεκαετία του 1830 και του 1840 εκεί που η πολιτισμική περιθωριοποίηση του παραδοσιακού ποδοσφαίρου έφτανε στην κορύφωσή της, άρχισαν να αναπτύσσονται στα δημόσια σχολεία νεότερες μορφές του παιχνιδιού πιο κατάλληλες για τις

Εικόνα 1.1. Παρά την πρόσφατη εφαρμογή διεθνών κανόνων στο ποδόσφαιρο, ο αγώνας παρέμενε πολύ άγριος όπως φαίνεται σε αυτή τη γκραβούρα του 1868 με τίτλο «Χειμερινές διασκεδάσεις - ποδόσφαιρο!» © Popperfoto, UK.

επερχόμενες κοινωνικές συνθήκες και σταθερές μιας αστικοποιημένης κι εκβιομηχανοποιημένης κοινωνίας. Οι βασικοί παράγοντες αυτής της διαδικασίας ήταν οι εξής: (α) η συγγραφή των κανονισμών του ποδοσφαίρου, (β) η αυστηρότερη οριοθέτηση και ο περιορισμός του μεγέθους και του σχήματος της περιοχής διεξαγωγής του αγώνα ή αλλιώς του «γηπέδου», (γ) η επιβολή αυστηρότερων περιορισμών πάνω στη διάρκεια των αγώνων, (δ) η μείωση του αριθμού των συμμετεχόντων, (ε) η εξίσωση του αριθμού των παικτών των αντίπαλων ομάδων και (στ) η επιβολή αυστηρότερων περιορισμών στο είδος της σωματικής δύναμης που ήταν επιτρεπτή. Μέσα σε αυτή την πορεία του εκμοντερνισμού άρχισε να διαφαίνεται η διάκριση ανάμεσα στην Ένωση ποδοσφαίρου και ράγκμπυ στα αγωνίσματα των τοπικών σχολείων. Το ρά-

γκμπυ ήταν το πρώτο που άρχισε να αποκτά διακριτό ρόλο.

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι ο τρόπος παιχνιδιού του ράγκμπυ προέκυψε από μια πράξη απόκλισης ενός παίκτη από τους κανόνες (Marcoy 1991, pp. 23-52). Αυτό το αμφισβητούμενο άτομο ήταν ο William Webb Ellis, για τον οποίο λέχθηκε το 1823 ότι «με μια εμφανή αδιαφορία ως προς τους κανόνες του ράγκμπυ» που ίσχυαν για τη Σχολή του Rugby εκείνο το διάστημα, μάζεψε τη μπάλα με τα χέρια κι άρχισε να τρέχει. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι ο Webb Ellis ήταν μαθητευόμενος στο Rugby το 1823. Αυτό που τίθεται υπό αμφισβήτηση είναι αυτή η εξήγηση της προέλευσης του παιχνιδιού του ράγκμπυ. Είναι κοινωνιολογικά πιο αποδεκτό να υποθεθεί ότι η Ένωση ποδοσφαίρου και ράγκμπυ κατά κάποιο τρόπο συμπαράχθη-

καν. Αυτό σημαίνει ότι θα ήταν καλύτερα κατανοητό αν θεωρούσαμε ότι είχαν παραχθεί όχι απομονωμένα μέσα σε κάποια δημόσια σχολεία, αλλά μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών αλληλεπιδράσεων από όλα τα δημόσια σχολεία του συγκεκριμένου σταδίου εκβιομηχάνισης και κοινωνικού σχηματισμού που επιτεύχθηκε κατά την περίοδο των δεκαετιών του 1830 με 1850. Αναφερόμαστε σε ένα στάδιο της Βρετανικής κοινωνίας στο οποίο οι εντάσεις μεταξύ των εγκατεστημένων κοινωνικών τάξεων και της αναπτυσσόμενης αστικής τάξης γίνονταν όλο και πιο δυνατές και όπως είναι λογικό να υποθέσει κανείς, αυτές οι κλιμακούμενες κοινωνικές εντάσεις αντικατοπτρίστηκαν στις σχέσεις μεταξύ των δημόσιων σχολείων, παίζοντας ρόλο στην ανάπτυξη πολλών ακόμα και αντιδιαμετρικά αντίθετων τρόπων παιξίματος ποδοσφαίρου.

Θεωρώντας τις πηγές μας αξιόπιστες, φαίνεται ότι το πρώτο δημόσιο σχολείο που έθεσε γραπτούς κανόνες αφορούσε το Ράγκμπυ. Σύμφωνα με τον Marples (1954, p. 137) και τον Young (1966, p. 63), αυτή η διαδικασία έλαβε χώρα το 1846. Παρόλ' αυτά το 1960 συνάντησα ένα σύγγραμμα που χρονολογούνταν από το 1845. (Το 1845 οι κανόνες του Ράγκμπυ ξαναγράφηκαν πλήρως από τον Macrogy 1991, pp. 86-90) Πρόκειται ουσιαστικά για τους ίδιους κανόνες που γράφτηκαν το 1846, εκτός από το γεγονός ότι συνοδεύονταν από μια ομάδα πειθαρχικών κανόνων που παρείχαν μια απόδειξη για το ερώτημα της ανάγκης αυτής της κωδικοποίησης. Το αρχηγικό-υποτελικό σύστημα στο Rugby είχε πρόσφατα αναθεωρηθεί από τον Thomas Arnold, διευθυντή εκεί από το 1828 έως το 1824. Βασικά αυτό που πέτυχε ο Arnold –και αναφέρομαι στα πειθαρχικά παρά στα ακαδημαϊκά του επιτεύγματα– ήταν ο

μετασχηματισμός του αρχηγικού-υποτελικού συστήματος του Rugby από σύστημα δυαδικού ελέγχου που οδηγούσε σε μόνιμη αναρχία σε σύστημα έμμεσου ελέγχου που οδηγούσε σε μεγαλύτερη αρμονία τόσο στις σχέσεις μεταξύ μόνιμου προσωπικού και μαθητών όσο και μεταξύ των ίδιων των μαθητών.

Ένα σημαντικό στοιχείο του αναθεωρημένου αρχηγικού-υποτελικού συστήματος στο Rugby όσον αφορά την εξέλιξη του ποδοσφαίρου ήταν ότι επέτρεπε στους καθηγητές να αυξήσουν την εξουσία τους διατηρώντας ταυτόχρονα ένα αξιόλογο σύστημα αυτοδιοίκησης των μαθητών, ιδίως όσον αφορά τις εξωσχολικές δραστηριότητες. Αναπτύχθηκε ένα σύστημα άτυπων συγκεντρώσεων που ονομάζονταν «υποδοχές», με την ονομασία προερχόμενη πιθανότατα από την πρακτική του Louis του XVI της Γαλλίας. Μάλιστα ήταν η «Έκτη Υποδοχή» (μια συγκέντρωση των τελειόφοιτων μαθητών) που εξέδωσε τους γραπτούς κανόνες του 1845, του οποίου το πρώτο μέρος αφορούσε την εντατικοποίηση και τη νομιμοποίηση του διοικητικού ρόλου των «αρχηγών» σε σχέση με το ποδόσφαιρο.

Η συσχέτιση βέβαια δεν συνεπάγεται απαραίτητως και την αιτιότητα. Πάντως το γεγονός ότι σύμφωνα με τις υπάρχουσες ενδείξεις το Rugby ήταν το πρώτο δημόσιο σχολείο που πέτυχε αποτελεσματική αναμόρφωση του αρχηγικού-υποτελικού συστήματος και παράλληλα ήταν το πρώτο που έθεσε γραπτούς τους ποδοσφαιρικούς κανόνες, υποδηλώνει ισχυρά ότι αυτές οι δύο διαδικασίες συνδέονταν μεταξύ τους. Επιπλέον σύμφωνα με αξιόπιστα στοιχεία πέρα από την αξία του Arnold σαν εκπαιδευτικού, το γεγονός ότι αυτή η αποτελεσματική αναμόρφωση πρωτοεπιτεύχθηκε στο Rugby είχε να κάνει με τη σχετικά πρόσφατη μετατροπή του σχολείου σε δη-

μόσιο –μέχρι τη δεκαετία του 1790 ήταν ένα τοπικό σχολείο– καθώς και με το γεγονός ότι η πλειοψηφία των μαθητών μεσαιας και μεγαλύτερης τάξης προέρχονταν από χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα σε σχέση π.χ. με το Eton και το Harrow. Επομένως η ασυμβατότητα τάξεων μεταξύ καθηγητών και μαθητών στο Rugby θα ήταν μικρότερη, καθιστώντας το σχολείο πιο ευένδοτο στην αναμόρφωση (Dunning & Sheard 1979, pp. 74, 75).

Για άλλη μια φορά εάν οι λίγες ενδείξεις που έχουμε είναι επαρκείς, το δεύτερο δημόσιο σχολείο που έθεσε γραπτούς ποδοσφαιρικούς κανόνες ήταν το Eton, που βρισκόταν δίπλα στο Windsor και με διασυνδέσεις με την βασιλική αυλή. Σύμφωνα με τον Young οι κανόνες γράφτηκαν στο Eton το 1847, δύο χρόνια μετά τη συγγραφή των ποδοσφαιρικών κανόνων από τους φοιτητές του Rugby. Ο Young δεν τεκμηριώνει τις πηγές του όσον αφορά αυτούς τους κανόνες του 1847. Πάντως τεκμηριώνει ότι στο Eton ήδη από το 1841 παίζονταν ποδόσφαιρο με 11 παίκτες σε κάθε ομάδα (Young 1966, pp. 67-68). Επιπλέον είναι βέβαιο ότι οι γραπτοί κανόνες που νομοθετούσαν μια εμβρυϊκή ποδοσφαιρική Ένωση θεσπίστηκαν στο Eton το έτος 1849. Για παράδειγμα εκείνη τη χρονιά συμπληρώθηκε στους κανόνες του Eton όσον αφορά τον «Αγώνα Γηπέδου» ότι:

- 1 Η μπάλα δεν επιτρέπεται να πιάνεται, να μεταφέρεται, να βάλλεται ή να χτυπιέται από το χέρι.
- 2 Τα δοκάρια πρέπει να βρίσκονται 7 πόδια πάνω από το έδαφος και η απόσταση μεταξύ τους να είναι 11 πόδια. Γκολ σημειώνεται όταν η μπάλα μπαίνει ανάμεσα τους δεδομένου ότι δεν περνάει από πάνω τους.
(Dunning & Sheard 1979, p. 99)

Αυτοί οι κανόνες ήταν αντιδιαμετρικά αντίθετοι από τους αντίστοιχους του Rugby, σύμφωνα με τους οποίους η μεταφορά της μπάλας με τα χέρια και το σκοράρισμα με κλωτσιά πάνω από τα δοκάρια σχήματος Η νομιμοποιούνταν σύμφωνα με τους κανόνες του 1845. Ο Marples υπέθεσε (1954, p. 140) ότι τα πρώτα σχολεία όπου αναπτύχθηκε παιχνίδι χωρίς χέρια ήταν το Westminster και το Charterhouse. Σύμφωνα πάντως με ενδείξεις μάλλον έκανε λάθος. Για παράδειγμα, ο Captain F. Markham, πρώην φοιτητής του Westminster, γράφοντας κατά το 1903 θυμήθηκε ότι «το τρέξιμο με τη μπάλα (κατά το Rugby)... και “η απόκρουση με γροθιά” επιτρέπονταν και τα δύο στο ποδόσφαιρο του Westminster μέχρι το 1851 ή το 1852» (Dunning & Sheard 1979, p. 55). Με άλλα λόγια εάν ο Markham είχε δίκιο, παρεμβλήθηκε ένα διάστημα 2-5 ετών μεταξύ της απαγόρευσης των χειρών στο Eton και της αντίστοιχης απαγόρευσης τέτοιας τακτικής στο Westminster. Ερώτημα είναι εάν μετά από μια πειραματική περίοδο εισαγωγής ενός ποδοσφαιρικού στοιχείου στο Rugby, οι μαθητές του Westminster ακολουθούσαν το παράδειγμα του Eton. Παρομοίως με την εισαγωγή για πρώτη φορά των γραπτών κανόνων του Charterhouse κατά το 1862, έγινε επιτρεπτό το σταμάτημα της μπάλας με τα χέρια και το πιάσιμο (Dunning 1961, p. 104). Τέλος σύμφωνα με τον Shearman, οι κανόνες που θεσπίστηκαν στο Harrow (Εικ. 1.2) το έτος 1887 περιελάμβαναν 4 κανόνες όσον αφορά τους χειρισμούς με τα χέρια. Φαίνεται πως το Eton ήταν το πρώτο δημόσιο σχολείο που επέβαλε τόσο αυστηρά ταμπού στη χρήση των χειρών. Συνεπώς ο αγώνας γηπέδου του Eton αποτελούσε τον πρωιμότερο πρωτότυπο τρόπο παιξίματος της Ένωσης ποδοσφαίρου.

Εικ. 1.2. Σχολείο Harrow XI (1867), μια εφηβική σχολική ομάδα που αναδεικνύει την εμφάνιση και τη μπάλα που χρησιμοποιούνταν εκείνο τον καιρό.
© Popperfoto, UK.

Για ποιο λόγο οι μαθητές στο Eton να θέλουν ένα τέτοιο είδος αγώνα; Μια αβέβαιη πιθανότητα είναι ότι οι μαθητές του Eton έπαιζαν ολόκληρο την αγώνα με τον τρόπο που προφανώς συνέβαινε και στα υπόλοιπα σχολεία. Πάντως είναι απίθανο να ήταν είχαν τέτοιο «πολιτισμικό εθισμό». Το σχολείο τους θεωρούνταν ότι πρωτοστατούσε σε όλους τους τομείς. Εξάλλου ήταν το δεύτερο σε παλαιότητα, έχοντας μόνο το Winchester να περηφανεύεται για μεγαλύτερη περίοδο επικράτησης. Έχοντας ιδρυθεί από τον Henry τον VI κατά το 1440, το Eton μπορούσε ακόμα να υπερηφανεύεται για την βασιλική του καταγωγή. Επιπλέον λόγω της γειτονίας του με το Windsor, εξακολουθούσε να έχει σχέσεις με την βασιλική αυλή. Κάποιος θα μπορούσε εύκολα να φανταστεί πως θα είχαν αντιδράσει οι μαθητές του Eton στην ανά-

πτυξη ιδιαίτερου τρόπου παιχνίματος ποδοσφαίρου στο Rugby, θεωρώντας το ως ένα απόκρυφο μέτρο των Midlands που φρόντιζε κυρίως για τα συμφέροντα των νεόπλουτων.

Υπό την διεύθυνση του Thomas Arnold η φήμη του Rugby είχε αρχίσει να εξαπλώνεται και μαζί με αυτή και η φήμη του νέου τρόπου παιχνίματος ποδοσφαίρου. Είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι οι μαθητές του Rugby ήλπιζαν να τραβήξουν την προσοχή δημιουργώντας ένα διαφορετικό παιχνίδι. Πάντως με τον ίδιο τρόπο δεν θα φαινόταν και πολύ απίθανο το γεγονός ότι οι μαθητές του Eton, δημιουργώντας μια μορφή ποδοσφαίρου που ήταν εξίσου αλλιώτικη αλλά εκ διαμέτρου αντίθετη σε βασικά σημεία από το παιχνίδι του Rugby, ουσιαστικά επιχειρούσαν να βάλουν στη θέση τους πρωτοστάτες του Rugby και να

ανακηρύξουν το δικό τους σχολείο ως το πρώτο δημόσιο σχολείο.

Πως η Ένωση ποδοσφαίρου έγινε διεθνές αγώνισμα

Αρχόμενα από τη δεκαετία του 1850 η εμβρυϊκή Ένωση ποδοσφαίρου και αγώνων του Rugby εξαπλώθηκαν στην ευρύτερη κοινωνία. Δύο ευρύτερα κοινωνικά επιτεύγματα θεμελιώσαν αυτή τη διαδικασία: (α) η επέκταση των μεσαίων τάξεων που συνέβη παράλληλα με τη συνεχόμενη εκβιομηχάνιση και αστικοποίηση και (β) ένας εκπαιδευτικός μετασχηματισμός στον οποίο αναφερόμαστε συνήθως με την ονομασία «το δόγμα των αγώνων των δημόσιων σχολείων» (Marples 1954, pp. 119 ff.). Δεν υπάρχει λόγος να αναλύσουμε περαιτέρω αυτά τα ευρύτερα επιτεύγματα. Αρκεί μόνο να σημειωθεί ότι το δόγμα των αγώνων βοήθησε στο να δημιουργηθούν εκείνες οι κοινωνικές συνθήκες που οδήγησαν στην επέκταση του ποδοσφαίρου προς την σύγχρονη εμβρυϊκή του μορφή και πάνω από όλα στην συντέλεση του μετασχηματισμού από “Ένωση ποδοσφαίρου και Rugby” σε κοινωνικά προβαλλόμενες δραστηριότητες για ενήλικες «ευγενείς κυρίους».

Αυτή η επεκτατική διαδικασία άσκησε πίεση για διεθνείς κανονισμούς. Έγινε μια προσπάθεια σχηματισμού ενός μονήρους εθνικού αθλήματος, αλλά δεν υπήρχε βάση συνοχής ανάμεσα στις συμμετέχουσες ομάδες. Ή μάλλον για την ακρίβεια υπήρχαν δύο περιοχές πόλωσης, η μία γύρω από την εμβρυϊκή Ένωση ποδοσφαίρου και η άλλη γύρω από το πρότυπο του Rugby, αλλά κανένα στρατόπεδο δεν μπορούσε να κυριαρχήσει πάνω στο άλλο. Ως αποτέλε-

σμα ο διχασμός ανάμεσα στα δύο, γεγονός που φαίνεται ότι ξεκίνησε από τον αναμέτρηση Eton - Rugby στη δεκαετία του 1840, προχώρησε σε εθνικό επίπεδο, οδηγώντας στο σχηματισμό δύο ξεχωριστών ενώσεων, της Ένωσης Ποδοσφαίρου (FA) το 1863 και της Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου Rugby (RFU) το 1871. Εδώ θα μας απασχολήσει μόνο ο σχηματισμός του FA. Δύο εν μέρη ανεξάρτητα γεγονότα σχετίζονται με αυτή την εξέλιξη: (α) ο σχηματισμός των πρώτων κλαμπ και (β) η σημασία της θεώρησης του ποδοσφαίρου ως δραστηριότητα ελεύθερου χρόνου στα Πανεπιστήμια του Oxford και του Cambridge.

Η πρώτη επίσημη καταγραφή ενός ποδοσφαιρικού κλαμπ έρχεται από το Sheffield του Yorkshire, όπου κάποιοι αγώνες καταγράφηκαν ήδη από το 1855 και όπου το Sheffield FC ίδρυσε ένα σύνδεσμο και κάποιους κανόνες το 1857 (Young 1966, pp. 76-78). Άλλο ένα κλαμπ καταγράφεται κατά το ίδιο έτος στο Hallam προάστιο του Sheffield, ενώ έως το 1862 υπήρχαν ήδη 15 κλαμπ στην περιοχή. Το νούμερο 5 και 8 από τους κανόνες που είχαν θεσπιστεί από την Επιτροπή του Sheffield το 1857 δείχνουν ότι το ποδόσφαιρο του Sheffield είχε βασιστεί πάνω έναν ή περισσότερους από τους αγώνες της εμβρυϊκής Ένωσης ποδοσφαίρου. Αυτοί οι κανόνες ήταν οι εξής:

- 5 Επιτρέπεται το σπρώξιμο με τα χέρια, αλλά σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται η συμπλοκή και η τρικλοποδιά.
- 8 Η μπάλα επιτρέπεται να χτυπηθεί ή να σπρώχτεί με το χέρι, αλλά το κράτημα της μπάλας εκτός από την περίπτωση της ελεύθερης κλωτσιάς απαγορεύεται αυστηρά.

(Young 1966, p.77)

Πάντως σύμφωνα με τις σωζόμενες πηγές τα περισσότερα από τα πρώτα κλαμπ ι-

δρύθηκαν στην βόρεια Αγγλία, ιδίως μέσα και γύρω από το Λονδίνο. Για παράδειγμα το Forest FC, ένα κλαμπ που έπαιζε στο Snarebrook του Essex ιδρύθηκε το 1859 από μια ομάδα πρώην φοιτητών του Harrow, με την εξέχουσα παρουσία των C.W και J.F. Alcock, των υιών ενός Ειρηνοδίκη του Sunderland, οι οποίοι συμμετείχαν ενεργά στην ίδρυση του FA. Το Forest άλλαξε το όνομά του από Wanderers το 1864, αλλά διατήρησε τη σχέση του με το Harrow. Άλλο ένα κλαμπ που συνδέονταν με το Harrow ήταν το N.N. (No Names) του Kilburn, αλλά η ημερομηνία ίδρυσής του παραμένει άγνωστη. Άλλα κλαμπ των οποίων η ύπαρξη είναι γνωστή από το 1863 είναι το Blackheath (1858), το Richmond (1859) και οι Harlequins (1859), παίζοντας όλα παραλλαγές του παιχνιδιού του Rugby. Επίσης εκείνο το διάστημα ιδρύθηκαν τα ακόλουθα κλαμπ της εμβρυϊκής Ένωσης ποδοσφαίρου: το Crystal Palace (1860), το Notts County (1862) και το Barnes (1862). Τα ακόλουθα κλαμπ πρέπει επίσης να ιδρύθηκαν πριν ή κατά το 1863, αφού έστειλαν αντιπροσώπους στα εγκαίνια του FA: Kensington School, Blackheath School, Perceval House School (Blackheath) και το προαναφερθέν N.N. του Kilburn.

Η σπουδαιότητα των Πανεπιστημίων του Oxford και του Cambridge στην ανάπτυξη του ποδοσφαίρου βρίσκεται κυρίως στο γεγονός ότι σε αυτά ακριβώς τα ιδρύματα ο έφηβος της ανώτερης και μεσαίας τάξης άρχιζε για πρώτη φορά να παίζει σε τακτική βάση τις νεότερες μορφές ποδοσφαίρου. Αυτές οι μορφές άρχισαν να υιοθετούνται από τελειόφοιτους μαθητές στη δεκαετία του 1840 σε συνδυασμό με την εξάπλωση του «δόγματος των αγώνων» στα πανεπιστήμια, γεγονός που δεν προκαλεί ιδιαίτερη έκπληξη, αφού η πλει-

οψηφία των φοιτητών προέρχονταν από δημόσια σχολεία. Βεβαίως τα αγωνίσματα είχαν ήδη καθιερωθεί ως παγκόσμια απασχόληση ελεύθερου χρόνου. Αυτό που συνέβη σε συνδυασμό με το δόγμα των αγώνων ήταν ότι τα αγωνίσματα με μπάλα μαζί με την κωπηλασία και τα αθλήματα στίβου άρχισαν να αντικαθιστούν αγωνίσματα που βρισκόταν έως τότε στην κορυφή της ιεραρχίας στις προτιμήσεις των πανεπιστημίων. Το κρίκετ και η κωπηλασία ήταν τα πρώτα που εδραιώθηκαν, αλλά από το 1850 περίπου το ποδόσφαιρο άρχισε να διεκδικεί υψηλότερη θέση στην κλίμακα των πανεπιστημιακών αθλημάτων. Κερδίζοντας όλο και μεγαλύτερη αποδοχή, συνευρέθηκαν μαθητές από διαφορετικά σχολεία που είχαν ανατραφεί σύμφωνα με διαφορετικές ποδοσφαιρικές παραδόσεις. Αφού λοιπόν σε μια δεδομένη στιγμή συνυπήρχε σχετικά μικρός αριθμός μαθητών από κάθε σχολείο, προκειμένου οι διαγωνισμοί να έχουν νόημα έπρεπε τα «μεγαλύτερα αγόρια» (πρώην μαθητές) διαφορετικών σχολείων να παίζουν μαζί. Επομένως η απουσία κοινών κανόνων συνεπάγονταν ότι τέτοιοι αγώνες ήταν γεμάτοι διαμάχες. Για παράδειγμα ακούμε ότι στο Trinity College του Cambridge το 1848 «οι άνδρες του Eton ωρύονταν εναντίον των ανδρών του Rugby επειδή κράτησαν τη μπάλα με τα χέρια» (Dunning & Sheard 1979, p. 104). Θεώρησαν αυτή τη πράξη «χυδαία». Το γεγονός αυτό υποδηλώνει –και χωρίς ιδιαίτερη έκπληξη εάν η υπόθεση που διατυπώθηκε νωρίτερα είχε κάποια βάση– ότι πρέπει να είχε δημιουργηθεί ένας μεγάλος άξονας έντασης στις ποδοσφαιρικές σχέσεις του Cambridge εκείνο το διάστημα μεταξύ των αποφοίτων του Eton και του Rugby. Εφόσον λοιπόν υπήρχε επιθυμία αποφυγής τέτοιας έντασης, αυτό οδήγησε

στην προσπάθεια κατασκευής κοινών κανονισμών.

Οι κοινοί κανονισμοί θεσπίστηκαν στο Cambridge κάπου μεταξύ του 1837 και του 1842, το 1848, γύρω στο 1856 και κατά το 1863 (Dunning & Sheard 1979, p. 104). Μόνο εκείνοι του 1863 είχαν τέτοιες επιπτώσεις ώστε να επηρεάσουν σημαντικά τα γεγονότα. Και αυτό επειδή όταν κατά το ίδιο έτος μέλη των ανεξάρτητων κλαμπ προσπάθησαν να θεσπίσουν ενοποιητικούς κανόνες, οι κανονισμοί του Cambridge χρησιμοποιήθηκαν με τέτοιο τρόπο που συνετέλεσε στον άμεσο διαχωρισμό Ένωσης ποδοσφαίρου από το Rugby. Τον Οκτώβριο του έτους 1863 δημιουργήθηκαν οι κανονισμοί του Cambridge από μια επιτροπή που την αποτελούσαν τελειόφοιτοι έξι δημόσιων σχολείων. Το Eton, το Harrow και το Rugby είχαν στείλει το καθένα από δύο αντιπροσώπους, ενώ το Malborough (σχολείο που ακολουθούσε την τακτική του Rugby), το Shrewbury και το Westminster μόνο από έναν. Η πλειοψηφία 6 -3 σε αυτή την επιτροπή σε όφελος της εμβρυϊκής Ένωσης ποδοσφαίρου οδήγησε όχι παράδοξα στην υιοθέτηση των ακόλουθων κανονισμών. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι τελευταίοι προσανατολίζονταν περισσότερο προς την κατεύθυνση της ανερχόμενης Ένωσης ποδοσφαίρου παρά προς τον τρόπο παιχνιδιού που εφαρμόζονταν από τη σχολή του Rugby:

- 13** Η μπάλα κατά τη διάρκεια του αγώνα επιτρέπεται να αναχαιτίζεται από οποιοδήποτε μέρος του σώματος, αλλά ΟΧΙ να κρατιέται ή να αποκρούεται με τα χέρια, τους βραχίονες ή τους ώμους.
- 14** Επιτρέπονται όλα τα μαρκαρίσματα, αλλά απαγορεύονται το σπρώξιμο με τα χέρια, η τρικλοποδιά και η κλωτσιά στην κνήμη.

(Dunning & Sheard 1979, p. 105)

Αυτοί οι κανονισμοί ίσως να είχαν παραμείνει μόνο σε τοπικό επίπεδο εάν δεν είχε προηγηθεί σειρά από 6 συνεχόμενες συναντήσεις στο Λονδίνο προς το τέλος του 1863. Επειδή αυτές αποτελούσαν τις εναρκτήριες συναντήσεις του FA έπρεπε να ληφθούν σοβαρά υπόψη για εφαρμογή τους επί μακρόν.

Επιφανειακά οι πρώτες τρεις συναντήσεις του νέου συνδέσμου εξελίχθηκαν ομαλά. Οι νέοι κανόνες διεξαγωγής του αγώνα συμφωνήθηκαν και τυπώθηκαν. Παρόλ' αυτά περιείχαν ενσωματωμένα αρκετά στοιχεία από τον κωδικό του Rugby και αν είχαν γίνει δεκτοί, θα νομιμοποιούσαν τις στενά συνδεδεμένες πρακτικές της συμπλοκής και της «μεταφοράς της μπάλας με τα χέρια» μέσα στο νέο παιχνίδι πάνω στο οποίο η νεοσύστατη FA ήλπιζε να προεδρεύσει. Η τέταρτη συνάντηση πραγματοποιήθηκε στις 24 Νοεμβρίου όπου η προϋπάρχουσα διαμάχη για τον επερχόμενο διχασμό της Ένωσης ποδοσφαίρου και του Rugby βγήκε στην επιφάνεια. Έως αυτό το σημείο είχε παραμείνει σιωπηλή τουλάχιστον όσον αφορά την επίσημη καταγραφή. Όμως μεταξύ της τρίτης και της τέταρτης συνάντησης οι κανονισμοί που είχαν θεσπιστεί στο Cambridge τράβηξαν το ενδιαφέρον των υποστηρικτών της εμβρυϊκής Ένωσης ποδοσφαίρου, οι οποίοι εντυπωσιάστηκαν ιδιαίτερα με τους κανονισμούς που απαγόρευαν «τη μεταφορά της μπάλας». Ενισχυμένοι από την υποστήριξη ενός τόσο σημαντικού συμμάχου, οι ίδιοι προχώρησαν στην επίθεση. Υποστήριξη είχαν επίσης από το Royal Engineers Club, το Chatham και από το W. Chesterman του Sheffield FC. Σύμφωνα με το Chesterman οι πρόσφατα ανακοινωμένοι κανονισμοί «έρχονταν σε εμφανή αντίθεση με το ποδόσφαιρο και... παρέπεμπαν περισσότερο προς την πάλη» (Green 1953, p. 28). Το ρεύμα είχε αρχίσει να στρέφεται υπέρ

των υποστηρικτών της εμβρυϊκής Ένωσης ποδοσφαίρου.

Λίγο μετά την έναρξη της τέταρτης συνάντησης ο J.F. Alcock, ένας από τους δύο αδελφούς της σχολής του Harrow, πρότεινε ότι «οι κανονισμοί του Cambridge φαίνονται καταλληλότεροι από την Ένωση για να τους υιοθετήσει». Η κίνησή του δεν είχε κανένα αποτέλεσμα. Το ίδιο συνέβη και σε κάποιον από το F.W. Campell του Blackheath ο οποίος είπε ότι οι κανονισμοί του Cambridge «αξίζουν τουλάχιστον την περίσκεψή μας». Τελικά πέρασε μια τροποποίηση η οποία συνοψίζοντας έλεγε ότι «επιβάλλεται η σύσταση μιας επιτροπής η οποία θα έρθει σε επαφή με την επιτροπή του Πανεπιστημίου προκειμένου να προσπαθήσει να την κινητοποιήσει για την τροποποίηση κάποιων από τους κανονισμούς.» Παρόλ' αυτά πριν από τη λήξη της συνάντησης πραγματοποιήθηκε μια κίνηση από την πλειοψηφία μερικών που κατεύθυναν την Επιτροπή της Ένωσης προκειμένου να «επιμείνουν στη συμπλοκή» κατά τις διαπραγματεύσεις τους με το Πανεπιστήμιο. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι ακόμα και σε αυτό το στάδιο μερικοί συμμετέχοντες στις εναρκτήριες συναντήσεις του FA μοχλούσαν ακόμα να διαπραγματευτούν ένα αληθινά σύνθετο παιχνίδι. Επίσης δείχνει ότι επί του παρόντος ούτε εκείνοι που υποστήριζαν τον κώδικα της εμβρυϊκής Ένωσης ποδοσφαίρου ούτε οι υποστηρικτές της σχολής του Rugby είχαν κανένα αποφασιστικό πλεονέκτημα.

Τελικά ήταν στα πλαίσια της τέταρτης συνάντησης του νεοσύστατου FA όπου φάνηκε η πρώτη ανοικτή διαμάχη μεταξύ των αντιπάλων του αθλήματος το οποίο θα γίνονταν σύντομα το εθνικό αγώνισμα –παράλληλα βέβαια με το Αμερικάνικο ποδόσφαιρο που σε κάθε περίπτωση αποτελεί απόγονο του Rugby– και τελικά η βασική

μορφή ποδοσφαίρου στον κόσμο. Την πρώτη Δεκεμβρίου του 1863 στη διάρκεια της πέμπτης συνάντησης η ανωτέρω διαμάχη αποκαλύφθηκε πλήρως. Η συζήτηση επικεντρώθηκε ξανά στους φιλόνικους κανονισμούς που αφορούσαν την «μεταφορά» και τη «συμπλοκή». Ο Εκλεγμένος Γραμματέας E.C. Morley είπε ότι ο ίδιος δεν έχει τόσο μεγάλη αντίρρηση για τη «συμπλοκή», αλλά πίστευε ότι αυτοί οι κανονισμοί αναστέλλουν σημαντικά την εξέλιξη του ποδοσφαίρου ως αγώνισμα ενηλίκων. Ο Εκλεγμένος Πρόεδρος A. Pember τον υποστήριξε αναφερόμενος σε προηγούμενο αγώνα όπου είχε συμμετάσχει: «Ήμουν ο μόνος που δεν είχε φοιτήσει σε δημόσιο σχολείο», είπε, «και κανένας μας δεν ήταν κατά της “συμπλοκής”». Ο F.W. Cambell του Blackheath, ο βασικός συνήγορος του κώδικα του Rugby στις συναντήσεις, απάντησε ότι κατά τη γνώμη του η «συμπλοκή» ήταν βασική ως στοιχείο θάρρους και ότι έπρεπε να διατηρηθεί στο ποδόσφαιρο και ότι εάν η «μεταφορά» και η «συμπλοκή» αφαιρούνταν από την Ένωση, το κλαμπ του θα αποσύρονταν. Στην ακόλουθη πορεία οι φιλόνικοι κανονισμοί αποσύρθηκαν και στις 8 Δεκέμβρη κατά την έκτη και τελική εναρκτήρια συνάντηση ο Cambell σηκώθηκε και είπε ότι παρόλο που το δικό του κλαμπ αποδέχεται την Ένωση και τους σκοπούς της, οι κανονισμοί που υιοθέτησε θα «ευνοούχιζαν» το ποδόσφαιρο. Το Blackheath ήταν απρόθυμο να συμμετάσχει σε ένα τέτοιο παιχνίδι και ανάλογα ζήτησε να αποσυρθεί το όνομά του. Με αυτή την πράξη το κλαμπ του Blackheath άνοιξε το δρόμο για την τελική και μη αναστρέψιμη διάσχιση μεταξύ της Ένωσης ποδοσφαίρου και του Rugby.

Οι κανονισμοί –ή πιο σωστά οι «νόμοι»– που θεοπίστηκαν από τη νεοσύστατη FA κατά το 1863 ήταν οι εξής:

- 1 Το μέγιστο μήκος του γηπέδου ορίζεται στις 200 γιάρδες και το μέγιστο πλάτος στις 100. Το μήκος και το πλάτος πρέπει να μαρκάρονται με σημαίες. Τα τέρματα καθορίζονται από δύο κάθετα δοκάρια απόστασης 8 γιαρδών μεταξύ τους χωρίς μπάρα ανάμεσά τους.
 - 2 Ο νικητής της κλήρωσης έχει την επιλογή των τέρματος. Το παιχνίδι ξεκινάει με λάκτισμα από το κέντρο της περιοχής του γηπέδου της ομάδας που έχασε στην κλήρωση. Η αντίπαλη μεριά δεν πρέπει να πλησιάσει σε απόσταση 10 γιαρδών από την μπάλα μέχρι εκείνη να φύγει με λάκτισμα.
 - 3 Μετά τη σημείωση ενός γκολ η χαμένη μεριά έχει τη μπάλα και γίνεται αλλαγή τερμάτων.
 - 4 Γκολ σημειώνεται όταν η μπάλα διέρχεται ανάμεσα από τα κάθετα δοκάρια ή πάνω από το χώρο μεταξύ τους (σε οποιοδήποτε ύψος), αλλά όχι με ρίψη, μεταφορά ή χτύπημα.
 - 5 Όταν κάποιος ακουμπήσει τη μπάλα, ο πρώτος παίκτης με τον οποίο έρχεται η μπάλα σε επαφή πρέπει να την πετάξει από το σημείο που βρίσκεται στην εξωτερική γραμμή του γηπέδου από όπου εκείνη έφυγε από το έδαφος με κατεύθυνση ορθής γωνίας ως προς την εξωτερική γραμμή και ο παίκτης πρέπει να ξαναγουρίσει στον αγώνα μόνο όταν η μπάλα ακουμπήσει στο έδαφος.
 - 6 Όταν ένας παίκτης κλωτσιήσει τη μπάλα, οποιοσδήποτε από την ίδια ομάδα που βρίσκεται κοντύτερα στην γραμμή του τέρματος του αντιπάλου βρίσκεται εκτός αγώνα και δεν επιτρέπεται να αγγίξει την μπάλα ούτε ο ίδιος, αλλά ούτε και να παρεμποδίσει με οποιονδήποτε τρόπο άλλον παίκτη να το κάνει αυτό μέχρι να παιχθεί η μπάλα. Αντίθετα κανένας παίκτης δεν βρίσκεται εκτός αγώ-
- να όταν η μπάλα κλωτσιέται πίσω από τη γραμμή του τέρματος.
 - 7 Σε περίπτωση που η μπάλα πάει πίσω από τη γραμμή του τέρματος, εάν παίκτης της ομάδας στην οποία ανήκει το τέρμα αγγίξει πρώτος τη μπάλα, συμπαικτης του δικαιούται ελεύθερης βολής από τη γραμμή του τέρματος στο σημείο απέναντι από εκεί που αγγίχτηκε η μπάλα. Εάν αντίπαλος αγγίξει πρώτος τη μπάλα, τότε δικός του συμπαικτης δικαιούται ελεύθερης βολής (αλλά μόνο στο τέρμα) από σημείο που απέχει 15 γιάρδες από τη γραμμή του τέρματος απέναντι από το σημείο που σημειώθηκε το άγγιγμα. Σε αυτή την περίπτωση η αντίπαλη μεριά στέκεται πίσω από τη δική τους τερματική γραμμή μέχρι να εκτελεστεί η βολή.
 - 8 Εάν ένας παίκτης σημειώσει ένα καλό πιάσιμο, τότε δικαιούται ελεύθερης βολής με την προϋπόθεση ότι τη διεκδικεί κάνοντας αμέσως ένα σημάδι με το πτέρνα του. Επίσης προκειμένου να εκτελέσει μια τέτοια βολή δικαιούται να πάει όσο πίσω επιθυμεί και κανένας παίκτης της αντίπαλης μεριάς δεν πρέπει να προχωρήσει πέρα από το σημάδι του μέχρι να εκτελεστεί το λάκτισμα.
 - 9 Κανένας παίκτης δεν δικαιούται να μεταφέρει τη μπάλα με τα χέρια.
 - 10 Δεν επιτρέπεται ούτε η τρικλοποδιά ούτε η συμπλοκή.
 - 11 Οι παίκτες δεν επιτρέπεται να ρίχνουν τη μπάλα ούτε να τη δίνουν ο ένας στον άλλο.
 - 12 Κανένας παίκτης δεν επιτρέπεται να σηκώνει τη μπάλα από το έδαφος με τα χέρια κατά τη διάρκεια του αγώνα σε οποιαδήποτε περίπτωση.
 - 13 Ο παίκτης που έχει κάνει δίκαιο πιάσιμο ή που πιάνει τη μπάλα στην πρώτη

αναπήδηση επιτρέπεται να την πετάξει ή να την πασάρει σε άλλο παίκτη.

- 14 Κανέννας παίκτης δεν επιτρέπεται να φοράει πρόσθετα νύχια, σιδερένια εξαρτήματα ή ελαστικό κόμμα στις σόλες ή στα τακούνια των παπουτσιών του.
(Green 1953, pp. 36-38)

Οι νόμοι 9 και 10 υπογραμμίζουν την εξέλιξη της Ένωσης ποδοσφαίρου μακριά από τις πρακτικές του Rugby που αφορούσαν τη «συμπλοκή» και τη «μεταφορά». Πάντως σε αυτό το στάδιο το παιχνίδι εξακολουθούσε να αφορά σχετικά μεγάλο μέρος συμμετοχής των χεριών. Η τελική του αναμόρφωση ως παιχνίδι με πλήρη απουσία της συμμετοχής των χεριών έλαβε χώρα κατά την περίοδο του 1860 έως τη δεκαετία του 1880. Κρίσιμο γεγονός σε αυτή τη συσχέτιση ήταν ο σχηματισμός του Διεθνούς Συμβουλίου κατά το 1882, του οποίου μία από τις βασικές πράξεις ήταν η θέσπιση του ακόλουθου κανόνα:

«Κανέννας παίκτης δεν δικαιούται να μεταφέρει, να αποκρούει ή να κρατάει τη μπάλα σε οποιαδήποτε περίπτωση εκτός από τον τερματοφύλακα που επιτρέπεται να χρησιμοποιεί τα χέρια του ως άμυνα για τα γκολ, είτε χτυπώντας είτε ρίχνοντας τη μπάλα, αλλά δεν επιτρέπεται να την μεταφέρει.»
(Green 1953, p. 579)

Η «μεταφορά» ορίζονταν ως δύο ή περισσότερα βήματα με την μπάλα ανά χείρας. Η πρόθεση των νομοθετών στην διατύπωση αυτού του κανόνα ήταν προφανώς να παρεμποδίσουν ακόμα και τους τερματοφύλακες να παίζουν με οποιοδήποτε τρόπο που θύμιζε έστω και λίγο τον τρόπο του Rugby.

Εφόσον τα αγωνίσματα με λάκτισμα και περιορισμό της χρήσης των χεριών είχαν επιβιώσει αρκετά σε μερικά δημόσια σχολεία, είναι λογικό να υποθέσει κανείς ό-

τι αυτή η τελική μορφή της Ένωσης ποδοσφαίρου ως μη χειρο-χρηστικό αγώνισμα δεν προέκυψε ως αποτέλεσμα κάποιας «λογικής» που επιβλήθηκε από τους κανονισμούς του 1863. Αντιθέτως φαίνεται πιο πιθανό ότι μια τέτοια εξέλιξη αποτέλεσε εν πολλοίς μέτρο που ελήφθη κάτω από την συναγωνιστική δύναμη που ασκούσε το παράλληλα αναπτυσσόμενο παιχνίδι του Rugby. Τα κλαμπ του Rugby ενοποιήθηκαν το 1871 προς σχηματισμό του RFU και τότε όπως και τώρα οι φίλαθλοι της Ένωσης ποδοσφαίρου και του Rugby συμμετείχαν συνειδητά ή υποσυνείδητα σε μια μάχη για περισσότερους ακόλουθους.

Αυτός ο ανταγωνισμός πρέπει να ήταν εντονότερος εκείνες τις πρώτες μέρες όπου ο FA και ο RFU παρέμεναν σε βρεφικό στάδιο και όπου τα αντίστοιχα παιχνίδια εξελίσσονταν προς τις σύγχρονες μορφές τους. Ένας από τους τρόπους με τους οποίους οι νομοθέτες του FA προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν την κατάσταση προς όφελός τους ήταν μέσω του διαχωρισμού του αγωνίσματός τους όσο το δυνατόν περισσότερο από εκείνο του Rugby. Φαίνεται πως ένας από τους βασικούς τρόπους που επιχειρούσαν να το επιτύχουν αυτό ήταν η προσπάθεια να το κάνουν πιο θελκτικό για τον ενήλικα «εκπολιτισμένο» υποψήφιο σύμμαχο. Κάτι τέτοιο υπαινίσσονταν από τα σχόλια του Εκλεγμένου Γραμματέα Morley στην πέμπτη εναρκτήρια συνάντηση και το σχόλιο στο Chesterman του Sheffield όσον αφορά το γράμμα του προς την επιτροπή ότι το Rugby μοιάζει με πάλη. Η παρατήρηση του Chesterman είχε αρκετό ενδιαφέρον επειδή από τα πρώτα κιάλας βήματα της διαδικασίας της απόσχισης η Ένωση ποδοσφαίρου όχι μόνο επέβαλε ένα απόλυτο ταμπού στη χρήση των χεριών –για όλους τους παίκτες εκτός από τον τερματοφύλακα– ως μέτρο ελέγ-

χου της μπάλας, αλλά το χρησιμοποίησε και ως επαύξηση της απαγόρευσης αυτής προς τους αντίπαλους παίκτες, π.χ. στο κράτημα αυτών, στο τράβηγμα των ρούχων τους και στην πλήξη τους με τον αγκώνα. Βέβαια η χρήση των χεριών και των βραχιόνων δεν είναι ανεξέλεγκτη στο Rugby, αλλά στην εξέλιξη αυτού του παιχνιδιού κάτι τέτοιο κατέχει κεντρική θέση τόσο στη μετακίνηση της μπάλας όσο στο τάκλινγκ.

Τα χέρια αποτελούν ένα από τα διακριτά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου είδους. Ο ρόλος τους είναι κεντρικός σε πολλές από τις δραστηριότητές μας. Ο ερχομός ενός παιχνιδιού το οποίο απαιτεί αυστηρό έλεγχο και σε μερικές περιπτώσεις ολική απαγόρευση της χρήσης τους επιβάλλει την ανάγκη απόκτησης μεγάλου βαθμού αυτοσυγκράτησης. Υπό αυτή την έννοια το ποδόσφαιρο θεωρείται αντιπροσωπευτικό ενός πιο προηγμένου σταδίου της «διαδικασίας εκπολιτισμού» σε σχέση με το Rugby. Σε καμία περίπτωση δεν προκαλεί

έκπληξη το γεγονός ότι στα πλαίσια ενός συναγωνιστικού και συναισθηματικά αφυπνιστικού αγώνα οι κανόνες είναι αυτοί που τείνουν να παραβιάζονται ευκολότερα.

Η επαύξηση των ταμπού όσον αφορά τη χρήση των χεριών ήταν σημαντική για την εξέλιξη της Ένωσης ποδοσφαίρου στη μορφή που αυτή είναι γνωστή σήμερα. Πραγματικά έως το τέλος του δέκατου ένατου αιώνα η Ένωση είχε υποστεί όλες τις ζυμώσεις που ήταν απαραίτητες για τη σύγχρονη μορφή της. Άλλες σημαντικές τροποποιήσεις στους νόμους αναγράφονται στον Πίνακα 1.2.

Η εξάπλωση της Ένωσης ποδοσφαίρου

Πριν ακόμα λάβει μια πλήρως αναπτυγμένη και σύγχρονη μορφή το παιχνίδι της Ένωσης ποδοσφαίρου άρχισε να εξαπλώνεται αρχικά στα Βρετανικά Νησιά και αρ-

Πίνακας 1.2 Σημαντικές τροποποιήσεις στους νόμους της Ένωσης ποδοσφαίρου (Green 1953, pp. 557 ff.)

1866	Εισαγωγή του οριζόντιου δοκαριού στα τέρματα
1872	Καθορισμός της περιφέρειας της μπάλας όχι λιγότερο από 27 ίντσες και όχι περισσότερο από 28.
1873	Ορισμός του «οφσάιντ» ως εξής: όταν ένας παίκτης κλωτσάει τη μπάλα, οποιοσδήποτε συμπαίκτης ο οποίος τη στιγμή της κλωτσιάς βρίσκεται εγγύτερα της γραμμής του τέρματος του αντιπάλου βρίσκεται εκτός αγώνα και δεν έχει δικαίωμα να ακουμπήσει τη μπάλα ούτε ο ίδιος ούτε να παρεμποδίσει οποιονδήποτε άλλο παίκτη να το κάνει αυτό μέχρι να παυχθεί η μπάλα, εκτός εάν εγγύτερα της γραμμής του τέρματος βρίσκονται τουλάχιστον τρεις αντίπαλοι. Όμως όταν η μπάλα παίζεται από τη γραμμή του τέρματος, κανένας παίκτης δεν βρίσκεται εκτός αγώνα. (Ο αριθμός των αντιπάλων μεταξύ του εκτελεστή της κλωτσιάς και της τερματικής γραμμής του αντιπάλου μειώθηκε από τρεις σε δύο το έτος 1925)
1877	Επιτράπηκαν οι κάθετες ράβδοι και οι κορδέλες
1880	Γίνεται για πρώτη φορά αναφορά στους νόμους περί διατησίας
1891	Ο διατητής μπαίνει στο χώρο του γηπέδου. Ο «κριτής» γίνεται επόπτης που επιτηρεί τις γραμμές του γηπέδου. Εισαγωγή του πέναλτι ως ποινή. Εισαγωγή των διχτιών στα τέρματα.
1895	Αντικατάσταση των κορδελών από κάθετες ράβδους.
1897	Καθορισμός των διαστάσεων του γηπέδου με μήκος 100-130 γιάρδες και πλάτος 50-100.

Πίνακας 1.3 Η ίδρυση της FIFA (1904-1994)

Έτος	Αριθμός συνδέσμων*
1904	7
1914	24
1920	20
1923	31
1930	41
1938	51
1950	73
1954	85
1959	95
1984	150
1991	165
1994	178

* Αυτός πιθανώς να αυξηθεί σε 190 τον Ιούνιο του 1994.

γότερα σε ολόκληρο τον κόσμο. Η είσοδος του Κυπέλλου του FA στη σεζόν του 1871-1872 είχε καθοριστικό ρόλο στην αρχική εξάπλωση του παιχνιδιού εντός της Μεγάλης Βρετανίας. Αφού ξεκίνησε αυτή η διαδικασία, τα κλαμπ των «παλαιών φοιτητών» των δημόσιων σχολείων και άλλα κλαμπ της ανώτερης και της μεσαίας τάξης άρχισαν να επικρατούν των υπολοίπων.

Τελικά το παιχνίδι αποδείχθηκε τόσο ελκυστικό ώστε η Ένωση ποδοσφαίρου άρχισε σύντομα να εξαπλώνεται ταχέως, όχι μόνο γεωγραφικά, αλλά και προς τα κάτω στην ταξική ιεραρχία. Ως αποτέλεσμα το παιχνίδι φάνηκε να δικαιώνει όλο και περισσότερο τον τίτλο του ως «το παιχνίδι του λαού».

Καθώς η εξάπλωση της Ένωσης ποδοσφαίρου συνεχίζονταν, όλο και μεγαλύτερος αριθμός θεατών άρχισαν να προσελκύονται ιδίως στους αγώνες υψηλότερου επιπέδου και μερικά κλαμπ άρχισαν να εισπράττουν το κόστος προσέλευσης. Έτσι τέθηκε η οικονομική βάση του επερχόμενου επαγγελματισμού. Ο επαγγελματισμός επικυρώθηκε από τον FA το έτος 1885 και το 1888 δημιουργήθηκε η «Ποδοσφαιρική Λίγκα» από 12 κλαμπ. Συναγωνίζονταν μεταξύ τους εντός και εκτός έδρας διεκδικώντας τον τίτλο του «πρωταθλητή». Η Δεύτερη Κατηγορία προστέθηκε κατά το 1892, η Τρίτη (Νότια) το 1920 και η Τρίτη Κατηγορία (Βόρεια) το έτος 1921. Κατά το 1958 οι περιοχικές τρίτες κατηγορίες έδωσαν γένεση στην Εθνική Τρίτη και Τέταρτη Κα-

Πίνακας 1.4 Οι Τελικοί Παγκοσμίου Κυπέλλου: διοργανωτές, συμμετέχοντες και παρευρισκόμενοι (1930-1990)

Ημερομηνία	Διοργανωτής	Νικητής	Παρευρισκόμενοι	Αριθμός αγώνων
1930	Ουρουγουάη	Ουρουγουάη	434.500	18
1934	Ιταλία	Ιταλία	395.000	17
1938	Γαλλία	Ιταλία	483.000	18
1950	Βραζιλία	Ουρουγουάη	1.337.000	22
1954	Ελβετία	Δυτική Γερμανία	943.000	26
1958	Σουηδία	Βραζιλία	86.000	35
1962	Χιλή	Βραζιλία	776.000	32
1966	Αγγλία	Αγγλία	1.614.677	32
1970	Μεξικό	Βραζιλία	1.673.975	32
1974	Δυτική Γερμανία	Δυτική Γερμανία	1.774.022	38
1978	Αργεντινή	Αργεντινή	1.610.215	38
1982	Ισπανία	Ιταλία	1.766.277	52
1986	Μεξικό	Αργεντινή	2.199.941	52
1990	Ιταλία	Δυτική Γερμανία	2.510.686	52

τηγορία, εισάγοντας έτσι ένα σύστημα που παράμεινε βασικά ανέπαφο μέχρι το 1992, οπότε υπό τον έλεγχο του FA δημιουργήθηκε η Ανώτερη (Πρεμιέρ - Premier) Κατηγορία από τη συνένωση των υπαρχόντων κλαμπ της Πρώτης Κατηγορίας, ενώ η Ποδοσφαιρική Λίγκα υποβιβάστηκε σε ένα μικρότερο επίπεδο συναγωνισμού που αποτελούνταν από τρεις κατηγορίες.

Παράλληλα με αυτές τις εξελίξεις στη Βρετανία, η Ένωση ποδοσφαίρου επεκτεινονταν παγκοσμίως. Κάτι τέτοιο συνέβαινε με γρήγορους ρυθμούς, υποδηλώνοντας ότι το παιχνίδι ικανοποιούσε κοινωνικές ανάγκες και σε άλλες χώρες εκτός από εκείνη στην οποία δημιουργήθηκε. Το πρώτο Γερμανικό ποδοσφαιρικό κλαμπ ιδρύθηκε στο Ανόβερο το έτος 1878. Στην Ολλανδία το αντίστοιχο πρώτο ιδρύθηκε το 1879-1890, στην Ιταλία περίπου το 1890 και στη Γαλλία το έτος 1892 (Elias & Dunning 1986, p. 128). Αντίστοιχοι FA δημιουργήθηκαν στη Σκωτία το 1873, στην Ουαλία το 1876 και στην Ιρλανδία έτος 1880 (Green 1953, p. 48). Οι πρώτοι FA εκτός MB δημιουργήθηκαν στη Δανία και στην Ολλανδία το έτος 1889. Το Βέλγιο και η Ελβετία ακολούθησαν το 1895 (Arlott 1977, p. 302), η Γερμανία το 1900 και η Πορτογαλία το 1906 (Elias & Dunning 1986, p. 28). Η FIFA (La Federation Internationale de Football Associations ή Διεθνής Ένωση Συνδέσμων Ποδοσφαίρου) ιδρύθηκε στο Παρίσι το έτος 1904 μέσω αντιπροσώπων από το Βέλγιο, τη Δανία, τη Γαλλία, την Ολλανδία, την Ισπανία, τη Σουηδία και την Ελβετία, ενώ οι αντιπροσώπηση από την M.B. έλαμψαν δια της απουσίας τους. Πιθανώς οι λόγοι που τους έκαναν να παραμείνουν αποστασιοποιημένοι αποτελούνταν από ένα μείγμα αισθημάτων ανωτερότητας και φόβου όσον αφορά τη μειωμένη εφαρμογή ελέγχου πάνω σε ένα «περίεργο

προϊόν» το οποίο θεωρούσαν δικό τους κτήμα. Ο Αγγλικός FA συνδέθηκε τελικά με τη FIFA το 1906. Αποσύρθηκε όμως το 1914, επανασυνδέθηκε το 1924, αποσύρθηκε ξανά το 1928 και τελικά συνενώθηκε πάλι το 1945 (Green 1953, pp. 198 ff, Young 1966, p. 167).

Μια καλή εκτίμηση της ταχύτητας με την οποία πραγματοποιήθηκε η εξάπλωση της Ένωσης ποδοσφαίρου γίνεται από τον Πίνακα 1.3. Ο Πίνακας 1.4 παρέχει στοιχεία για τους συμμετέχοντες και τους παρευρισκόμενους στους Τελικούς του Παγκοσμίου Κυπέλλου και ρίχνει κι άλλο φως στην παγκόσμια εξάπλωση της Ένωσης ποδοσφαίρου.

Κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα η Ένωση ποδοσφαίρου εξελίχθηκε στο πιο δημοφιλές ομαδικό αγώνισμα παγκοσμίως. Οι λόγοι που οδήγησαν εκεί δεν είναι δύσκολο να απαριθμηθούν. Δεν απαιτεί ιδιαίτερο εξοπλισμό και είναι σχετικά φθηνό αγώνισμα. Οι κανόνες του - με εξαίρεση ίσως το νόμο του οφσάιντ - είναι σχετικά εύκολα κατανοητοί. Υπεράνω όλων των κανονισμών ή Ένωση ποδοσφαίρου τακτικά παρότρυνε την ανάγκη για γρήγορο, καθαρό και ρευστό παιχνίδι και για έναν αγώνα που τελικά εύρισκε την σωστή ισορροπία μεταξύ δύναμης και τεχνικής, ομαδικής και ατομικής προσπάθειας, άμυνας και επίθεσης (Elias & Dunning 1986, pp.191-204, Murphy et al. 1990, pp. 1-19). Με τέτοια δομή το παιχνίδι επιτρέπει την αλληπάλληλη δημιουργία διαφορετικών επιπέδων έντασης κι ενθουσιασμού, ώστε να είναι ευχάριστο τόσο για τους παίκτες όσο και για τους θεατές. Κεντρική θέση κατέχει το γεγονός ότι οι αγώνες αποτελούν σωματικές μάχες μεταξύ δύο ομάδων που διέπονται από κανόνες που επιτρέπουν την συναισθηματική ανάταση, αλλά ταυτόχρονα χαλιναγωγούν τα πάθη. Στο βαθμό που ε-

πιβάλλονται ή που εφαρμόζονται αφ' εαυτού οι κανόνες της Ένωσης ποδοσφαίρου σκοπό έχουν επίσης να περιορίζουν τον κίνδυνο σοβαρού τραυματισμού των παικτών. Αυτός είναι ένας ακόμη λόγος για τον οποίο το ποδόσφαιρο θεωρείται «πολιτισμένο» άθλημα.

Δεδομένης της δομής του, σε ένα ποδοσφαιρικό αγώνα είναι δυνατή η βίωση μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα μιας μεγάλης γκάμας συναισθημάτων με έναν τρόπο κοινωνικά αποδεκτό: ελπίδα όταν η ομάδα βρίσκεται κοντά στο σκοράρισμα και έξαψη μετά το γκολ, φόβος όταν οι αντίπαλοι απειλούν με επικείμενο γκολ και απογοήτευση όταν το επιτυγχάνουν. Κατά τη διάρκεια ενός έντονα μαχητικού αγώνα οι θεατές μεταπηδούν συνεχώς από το ένα συναίσθημα στο άλλο μέχρι τη λύση του ζητήματος. Τότε οι υποστηρικτές της νικήτριας ομάδας βιώνουν το θρίαμβο και την αγαλλίαση, ενώ εκείνοι των ηττημένων κατήφεια και απελπισία. Εάν ο αγώνας λήξει με ισοπαλία, οι φίλαθλοι και των δύο ομάδων βιώνουν ανάμεικτα συναισθήματα. Αλλά προκειμένου να βιώσει κάποιος τον ενθουσιασμό σε έναν ποδοσφαιρικό αγώνα, πρέπει να ενδιαφερθεί για αυτό. Για να «δουλέψει το σύστημα» και να «εκτοξευτεί» ο θεατής, πρέπει ο ίδιος να ταυτιστεί με την ομάδα και να θέλει πραγματικά να τη δει να κερδίζει.

Βεβαίως υπάρχουν κι άλλα αγωνίσματα που περιλαμβάνουν μερικά από τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται εδώ, αλλά μόνο η Ένωση ποδοσφαίρου τα περιέχει όλα. Είναι λογικό να πιστεύει κανείς ότι αυτός είναι και ο λόγος που το ποδόσφαιρο είναι το δημοφιλέστερο σπορ παγκοσμίως. Αντιστρόφως η παγκοσμιότητά του και ο βαθμός με τον οποίο οι φίλαθλοι ταυτίζονται με τις ομάδες τους εξηγεί το λόγο για τον οποίο το ποδόσφαιρο είναι το

άθλημα που συνηθέστερα συνδέεται με «χουλιγκανισμό» και άλλες τέτοιου τύπου διαταραχές (Dunning et al.1988, Williams et al.1989, Murphy et al.1990). Λόγω περιορισμού χώρου μπορεί να γίνει σύντομη μόνο αναφορά στον χουλιγκανισμό σε αυτό το σύγγραμμα.

Ένας πιθανός λόγος για τη συχνότητα συσχέτισης των διαταραχών θέασης με την Ένωση ποδοσφαίρου ίσως είναι το γεγονός ότι, δεδομένου της σχετικής έλλειψης έκδηλης βίας συγκριτικά με το Ράγκμπυ και το Αμερικανικό ποδόσφαιρο, το παιχνίδι της Ένωσης ποδοσφαίρου παρέχει λιγότερες ευκαιρίες στους θεατές να βιώσουν τη βία, επιτρέποντας έτσι μικρότερο βαθμό συναισθηματικής κάθαρσης με σκοπό την απελευθέρωση των συναισθημάτων βίας. Πάντως μια από τις μικρές αδυναμίες αυτής της υπόθεσης είναι και το γεγονός ότι η βία των γηπέδων είναι τακτικό φαινόμενο του Ράγκμπυ της Νότιας Γαλλίας (Holt 1981, pp.135-136) και αυξάνει ακόμα και στο Αγγλικό Ράγκμπυ αυτή τη στιγμή. Βέβαια και στο αμερικανικό ποδόσφαιρο η βία των γηπέδων δεν είναι σε καμία περίπτωση έλασσον ζήτημα. Σε αυτή τη χώρα το μοντέλο της «εορταστικής οχλαγωγίας» είναι καθιερωμένο στα περισσότερα μεγάλα αθλήματα και όχι σπάνια αφορά τη χρήση όπλων οδηγώντας καμία φορά σε θανάτους (Murphy et al. 1990, pp. 194-212).

Στην πραγματικότητα το σχετικά συχνό φαινόμενο του χουλιγκανισμού στην Ένωση ποδοσφαίρου εξηγείται εύκολα ακόμη και χωρίς την αναφορά στην κάθαρση. Μπορεί να θεωρηθεί κυρίως ως αποτέλεσμα της λειτουργίας της κοινωνικής μάζας με βάση το γεγονός ότι παγκοσμίως η πλειοψηφία των φιλάθλων του ποδοσφαίρου προέρχονται συνήθως από τις κατώτερες βαθμίδες των κοινωνιών τους, το οποίο ο-

δηγεί σε σχετικά ελεύθερη συναισθηματική έκφραση του ενθουσιασμού και του θυμού. Ένα τέτοιο μοντέλο ενισχύεται και από το γεγονός ότι στις περισσότερες κοινωνίες οι ομάδες που βρίσκονται στα κατώτερα κοινωνικά κλιμάκια σχηματίζουν συχνότερα έντονους εσωτερικούς δεσμούς του «εμείς» που εκφράζουν ομοίως έντονη εχθρότητα προς τους «εκτός της ομάδας» ή «αυτούς». Φυσικά σε έναν αγώνα ποδοσφαίρου οι «εκτός» είναι στην πραγματικότητα οι αντίπαλη ομάδα και οι φίλαθλοί της.

Η σχετική συχνότητα μιας πληθυσμιακής διαταραχής στους ποδοσφαιρικούς αγώνες εξαρτάται επίσης και από την προβολή που λαμβάνει ο αγώνας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Κάτι τέτοιο συμβάλλει στη θεώρηση ότι ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός είναι συχνότερος σε σχέση με τη βία που παρατηρείται σε άλλα σπορ, γεγονός που δεν είναι ολότελα αληθές. Εν συντομία η μεγαλύτερη σχετική συχνότητα της χουλιγκανικής συμπεριφοράς στο ποδόσφαιρο οφείλεται αφ' ενός σε μια πιθανή πραγματικότητα και αφ' ετέρου στην υπερβολή που δημιουργείται από τα μέσα ενημέρωσης. Για παράδειγμα στην περίοδο έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1960 η επίπτωση του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού στην Κεντρική και Νότιο Αμερική, στην κεντρική Ευρώπη και στο «Κελτικό κομμάτι» της Βρετανίας αναφέρονταν τακτικά από τον Βρετανικό τύπο μαζί με δηλώσεις του τύπου ότι τέτοιου είδους συμπεριφορά «ποτέ δεν συνέβαινε στην Αγγλία». Παρόλ' αυτά κάτι τέτοιο αποτελεί μύθο επειδή η αγριότητα των γηπέδων είναι υπαρκτή στην Αγγλική Ένωση ποδοσφαίρου πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και ουσιαστικά ποτέ δεν εξαλείφθηκε εντελώς. Παρομοίως μετά την τραγωδία στο Heysel κατά το 1985 έγινε ευρέως παραδεκτό στην κεντρική Ευρώπη αλλά και

σε ολόκληρο τον κόσμο ότι ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός είναι μια αποκλειστικά Αγγλική «ασθένεια». Κάτι τέτοιο αποτελεί ακόμα ένα μύθο για δύο λόγους τουλάχιστον. Ο πρώτος είναι το γεγονός ότι η μεγαλύτερη αναφερόμενη ποδοσφαιρική τραγωδία των τελευταίων ετών που σχετίζεται με τον χουλιγκανισμό συνέβη στον αγώνα μεταξύ Περου και Αργεντινής στη Λίμα το 1964, όπου αναφέρθηκε ότι σκοτώθηκαν τουλάχιστον 318 άνθρωποι. Ο δεύτερος είναι το γεγονός ότι ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός ποτέ δεν περιορίστηκε σε μία μόνο χώρα παρόλο που η επίπτωσή του ποικίλει μέσα στο χρόνο και από χώρα σε χώρα. Αυτό που ήταν αξιοπρόσεκτο για τους Αγγλους μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ήταν η ετοιμότητα μιας μειοψηφίας οπαδών να μεταφέρουν την χουλιγκανική συμπεριφορά στο εξωτερικό. Τώρα πλέον, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός αναφέρεται συχνότερα στη Γερμανία, στην Ιταλία και στην Ολλανδία παρά στην Αγγλία. Βέβαια θα ήταν πρόιμο να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός στην Αγγλία έχει πλέον εξαλειφθεί. Αυτό που μπορεί να πει κανείς με ββαιότητα είναι ότι αυτή η απειλή προς το παγκοσμίως νούμερο ένα ομαδικό σπορ δεν θα μειωθεί αρκετά σε καμία χώρα εάν δεν εξαλειφθούν πρώτα οι κοινωνικές καταβολές του.

Συμπλήρωμα: μερικές σημαντικές ημερομηνίες στην ιστορία του ποδοσφαίρου

1314 Πρώτη καταγεγραμμένη αναφορά στο «ποδόσφαιρο».

- 1845 Πρώτοι γραπτοί κανόνες ποδοσφαίρου παραγωγής της Σχολής του Rugby.
- 1849 Πρώτοι γραπτοί κανόνες μιας μορφής ποδοσφαίρου χωρίς τη χρήση χεριών παραγωγής του Eton.
- 1863 Ίδρυση της Ένωσης ποδοσφαίρου.
- 1871 Ίδρυση της Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου Ράγκμπυ.
- 1885 Κλιμάκωση επαγγελματισμού από την Ένωση ποδοσφαίρου.
- 1888 Ίδρυση της Ποδοσφαιρικής Λίγκας.
- 1906 Ίδρυση της FIFA.
- 1930 Πρώτη έναρξη του Παγκοσμίου Κυπέλλου.
- 1964 Σε έναν αγώνα μεταξύ Περού και Αργεντινής στη Λίμα σκοτώθηκαν 318 άνθρωποι.
- 1985 Η τραγωδία του Heysel στον Τελικό του Ευρωπαϊκού Κυπέλλου στις Βρυξέλλες μεταξύ Λίβερπουλ και Γιουβέντους. Σκοτώθηκαν 39 άνθρωποι, οι περισσότεροι εκ των οποίων Ιταλοί.

- Elias N. (1939) *Über den Prozess der Zivilisation*. Haus zum Falken. Basic.
- Elias N. & Dunning E. (1986) *Quest for Excitement*. Basil Blackwell. Oxford.
- Gardner P. (1974) *Nice Cuzs Finish Last*. Allen Lane. London.
- Glanville B. (1969) *Soccer Panorama*. Eyre & Spottiswoode. London.
- Green G. (1953) *The History of the Football Association*. Naldrett. London.
- Guttman A. (1986) *Sports Spectators*. Columbia University Press. New York.
- Holt R. (1981) *Sport and Society in France*. Macmillan. London.
- Macrory J. (1991) *Running with the Ball: the Birth of Rugby Football*. Collins-Willow. London.
- Magoun F.P. (1938) *A History of Football from the Beginnings to 1871*. Kolner Anglistische Arbeit. Cologne.
- Marples M. (1954) *History of Football*. Seeker & Warburg. London.
- Murphy P. Williams J. & Dunning E. (1990) *Football on Trial*. Routledge. London.
- Williams J., Dunning E. & Murphy P. (1989) *Hooligans Abroad*. 2nd edn. Routledge. London.
- Young, P.F. (1966) *A History of British Football*. Stanley Paul. London.

Βιβλιογραφία

- Arlott J. (1977) *The Oxford Companion to Sports and Games*. Paladin. London.
- Carew R. (1602) *The Survey of Cornwall*. London.
- Diem C. (1971) *Weltgeschichte des Sports*. 3rd edn. Cotta. Frankfurt.
- Dunning E. (1961) *Early stages in the development of football as an organised game*. MA thesis. University of Leicester.
- Dunning E., Murphy P. & Williams J. (1988) *The Roots of Football Hooliganism*. Routledge. London.
- Dunning E. & Sheard K. (1979) *Barbarians. Gentlemen and Players*. Martin Robertson. Oxford.
- Durkheim E. (1964) *The Division of Labour in Society*. Free Press. Glencoe. Illinois.

Πρόσθετη Βιβλιογραφία

- Dunning E. (1971) *The Sociology of Sport: A Selection of Readings*. Frank Casso London.
- Elias N. (1978) *What is Sociology?* Hutchinson. London.
- Elias N. (1978) *The Civilizing Process*. Vol. 1. *The History of Manners*. Basil Blackwell. Oxford.
- Elias N. (1982) *The Civilizing Process*. Vol. 2. *State Formation and Civilization*. Basil Blackwell. Oxford.
- Fishwick N. (1987) *English Football and Society. 1910-1950*. Manchester University Press. Manchester.
- Guttman A. (1978) *From Ritual to Record*. Columbia University Press. New York.

48 Κεφάλαιο 1

Holt R. (1989) *Sport and the British*. Clarendon Press. Oxford.

Johnson W.B. (1929) Football: a survival of magic. *Contemporary Review*, CXXV (quoted in Marples 1954).

Jusserand J.J. (1901) *Les Sports et les jeux d'Exercice dans l'ancienne France* (quoted in Marples 1954).

Kitchin L. (1966) The contenders. *The Listener*. 27 October.

Mason T. (1980) *Association Football and English Society, 1863-1915*. Harvester. Brighton.

Tomlinson A. & Whannel G. (1986) *Off the Ball: the Football World Cup*. Pluto, London.